

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ
Навчально-науковий інститут права та міжнародно-правових відносин
Кафедра історії та теорії держави і права

Кваліфікаційна робота бакалавра
на тему: ВПЛИВ ПРОМИСЛОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ НА
ТОРГОВІ ТА ПОЛІТИЧНІ ВІДНОСИНИ ЗІ СПОЛУЧЕНИМИ
ШТАТАМИ У ХІХ СТОЛІТТІ

Виконав: студент навчальної групи ІСТ 21-2

спеціальність 032 «Історія та археологія»

Лютін Е.Р.

(прізвище та ініціали)

Керівник д. іст. наук Морозов О. В.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент Шуляк С.В., кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародних відносин УМСФ

(місце роботи, посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Дніпро – 2025

АНОТАЦІЯ

Лютін Е. Р. Вплив промислової революції Великобританії на торгові та політичні відносини зі Сполученими Штатами у XIX столітті. Кваліфікаційна робота бакалавра на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 032 «Історія та археологія». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025. 67 с.

Робота присвячена дослідженню впливу промислової революції у Великій Британії на розвиток міжнародних відносин, зокрема зосереджена на торговельних та політичних аспектах взаємодії з США у XIX столітті. Проаналізовано соціально-економічні наслідки індустріалізації для Британської імперії, її зовнішньоторговельну експансію на Американські континенти, а також процес індустріалізації у Сполучених Штатах Америки.

У роботі простежено зростання конкуренції між двома державами, окреслено механізми розподілу сфер впливу, визначено ключові фактори формування політико-економічних взаємин у контексті глобальних змін XIX століття. Дослідження базується на вивченні історичних джерел, наукової літератури та публікацій, присвячених цій тематиці.

Результати роботи дозволяють глибше зрозуміти процеси формування сучасних міжнародних систем, а також роль промислових і економічних трансформацій у розвитку міждержавних відносин.

Ключові слова: промислова революція, Велика Британія, Сполучені Штати Америки, міжнародні відносини, торгівля, політична конкуренція, XIX століття.

ANNOTATION

Liutin E. R. The Impact of the Industrial Revolution in Great Britain on Trade and Political Relations with the United States in the 19th Century. Bachelor's qualification thesis for obtaining the educational degree "Bachelor" in specialty 032 "History and Archaeology." University of Customs and Finance, Dnipro, 2025. 67 pages.

This paper is dedicated to the study of the impact of the Industrial Revolution in Great Britain on the development of international relations, with a particular focus on trade and political interactions with the United States in the 19th century. The study analyzes the socio-economic consequences of industrialization for the British Empire, its foreign trade expansion on the American continents, as well as the process of industrialization in the United States.

The work traces the growing competition between the two countries, outlines the mechanisms of the division of spheres of influence, and identifies the key factors in the formation of political and economic relations in the context of global changes in the 19th century. The research is based on the analysis of historical sources, scholarly literature, and publications related to this topic.

The results of the study provide a deeper understanding of the processes of forming modern international systems, as well as the role of industrial and economic transformations in the development of intergovernmental relations.

Keywords: Industrial Revolution, Great Britain, United States of America, international relations, trade, political competition, 19th century.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ І. ПРОМИСЛОВА РЕВОЛЮЦІЯ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ: ВПЛИВ НА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ.....	12
1.1. Соціально-економічні наслідки промислової революції для Великобританії XIX ст.....	12
1.2. Британська зовнішньоторговельна експансія на Американські континенти в умовах індустріалізації XIX ст.....	24
Висновок до 1 розділу.....	31
РОЗДІЛ ІІ. ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНА КОНКУРЕНЦІЯ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА США У XIX СТОЛІТТІ.....	34
2.1. Індустріалізація в США і британсько-американська торгівля.....	34
2.2. Розподіл сфер впливу між Великобританією та США у XIX ст.....	44
Висновок до 2 розділу.....	54
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ.....	66

ВСТУП

Актуальність: Тема впливу промислової революції Великобританії на торгові та політичні відносини зі Сполученими Штатами у XIX столітті є надзвичайно актуальною для сучасного дослідження міжнародних відносин, економічної історії та політичної економії. Промислова революція в Великобританії не лише стала вирішальним фактором у трансформації її внутрішньої економіки, а й сприяла значним змінам у глобальних торгових і політичних структурах, визначаючи хід міжнародних відносин і взаємодій між країнами, зокрема між Великобританією та молодого американською нацією.

Промислова революція, що почалася в Великобританії в середині XVIII століття, змінила не лише внутрішню економічну структуру цієї країни, а й її роль на міжнародній арені. Розвиток індустрії, зокрема вугледобувної, текстильної та металургійної галузей, спричинив значне зростання обсягів виробництва та зростання попиту на нові ринки збуту для готової продукції. США, у свою чергу, після здобуття незалежності в 1783 році, швидко перетворилися на важливого торгового партнера Великобританії. Вони забезпечували Британії сировину, зокрема бавовну для текстильної промисловості, а також стали ринком збуту для британських виробів. Таке співробітництво мало важливе значення для економічного розвитку обох країн.

Промислова революція сприяла створенню нових технологій, зокрема парових двигунів, які значно підвищили продуктивність праці та знизили витрати на виробництво. Це призвело до посилення торгових зв'язків між Великобританією та Сполученими Штатами, які активно використовували британські машини та технології для розвитку власної індустрії. Однак, попри це, конкуренція між двома державами на світових ринках також посилилася, оскільки США почали розвивати власне промислове виробництво, що зменшувало їхню залежність від британських товарів. Політичні відносини між Великобританією та США у XIX столітті також зазнали значних змін через промислову революцію. Великобританія, як глобальна колоніальна держава,

прагнула зберегти свої позиції в Латинській Америці та на інших континентах, де її інтереси не завжди збігалися з американськими. У той же час США активно розвивали свою економіку і прагнули до більшої політичної та економічної автономії, зокрема на американському континенті, що призвело до виникнення конфліктів, як, наприклад, під час Війни 1812 року.

Однак після цієї війни, взаємні інтереси Великобританії та США виявилися такими, що обидві держави почали шукати шляхи для співпраці. Зокрема, це стосувалося сфери міжнародної торгівлі та політичних відносин у Латинській Америці, де обидві країни прагнули встановити свій вплив через дипломатичні та економічні канали. Важливим моментом стало прийняття Монрої доктрини 1823 року, яка проголосила, що будь-яке європейське втручання в американські справи буде розцінюватися як ворожий акт, що фактично знижувало можливості Великобританії для подальшого впливу на Західному півкулі.

Актуальність дослідження впливу промислової революції Великобританії на торгові та політичні відносини зі США в XIX столітті полягає в тому, що цей період став основою для розвитку сучасних міжнародних відносин. Процес індустріалізації не тільки змінював економічну структуру країн, але й визначав їхнє становище в глобальній політиці. Розвиток глобальної економіки та міжнародної торгівлі, взаємозв'язок економічних процесів і політичних стратегій вимагають глибшого аналізу для розуміння того, як ці фактори формували міжнародний порядок.

Об'єкт: процес промислової революції Великобританії на торгові та політичні відносини зі Сполученими Штатами у XIX столітті.

Предмет: вплив промислової революції Великобританії на торгові та політичні відносини зі Сполученими Штатами у XIX столітті.

Метою даної кваліфікаційної роботи є: аналіз впливу промислової революції Великобританії на торгові та політичні відносини зі Сполученими Штатами у XIX столітті.

Для досягнення поставленої мети потрібно реалізувати наступні завдання:

- Розкрити економічні, політичні та соціальні фактори, що сприяли розгортанню промислової революції у Великобританії та її впливу на торгові та політичні відносини зі Сполученими Штатами.
- Проаналізувати торговельні відносини між Великобританією та США у XIX столітті, включаючи обсяги експорту та імпорту, основні товари та сировинні ресурси, вплив митної політики та колоніальних інтересів.
- Дослідити економічні наслідки промислової революції для США, включаючи індустріалізацію, зміни у структурі виробництва, вплив на ринок праці та міграційні процеси.
- Вивчити політичні аспекти взаємовідносин між Великобританією та США, включаючи дипломатичні угоди, конфлікти, вплив британської зовнішньої політики на формування американської політичної ідентичності та міжнародної позиції.
- Проаналізувати вплив промислової революції на фінансові системи обох країн, розвиток банківської справи, кредитних механізмів та міжнародних інвестицій.
- Дослідити технологічні досягнення промислової революції та їхню роль у трансформації міжнародних відносин між Великобританією та США.
- Оцінити соціальні наслідки промислової революції у Великобританії та США, включаючи зміну класової структури суспільства, умови праці, розвиток міст та рівень життя населення.

Територіальні межі: Територія Великобританії та Сполучених Штатів Америки у XIX столітті, із врахуванням їхніх колоніальних володінь та міжнародного торговельного впливу.

Хронологічні межі: Основні події дослідження охоплюють XIX століття, однак для глибшого аналізу передумов та довгострокових наслідків

розглядаються події кінця XVIII століття (початок промислової революції) та початку XX століття (формування США як економічної наддержави).

Методи та методологія досліджень:

- Аналіз історичних документів, текстів та інших джерел для реконструкції подій та економічних процесів.
- Історико-порівняльний метод для аналізу змін у торгівлі та політиці між Великобританією та США у різні періоди.
- Системний підхід для оцінки взаємозв'язків між економікою, політикою, соціальними змінами та технологічним прогресом.
- Трансдисциплінарний підхід, що включає методи історії, економіки, міжнародних відносин, політології, соціології, фінансових наук тощо.

Історіографія: Дослідження впливу промислової революції Великобританії на торгові та політичні відносини зі Сполученими Штатами у XIX столітті має глибокі історіографічні корені. Значна частина наукових праць зосереджується на аналізі економічних та політичних процесів, що відбувалися під впливом промислового розвитку Великобританії та її взаємодії з США як зростаючою світовою державою.

Одним із ключових досліджень економічного впливу промислової революції є праця Р. Аллена "Британська промислова революція в глобальній картині світу" [2], де автор розглядає механізми економічного зростання Великобританії та його вплив на міжнародну торгівлю. Він зазначає, що індустріалізація сприяла активному розвитку британського експорту, зокрема виробів із текстильної, металургійної та машинобудівної галузей, які в значній мірі впливали на структуру зовнішньої торгівлі між Британією та США.

Гончар Б. М. [8] та Яковенко Н. Л. [43] у своїй праці аналізують динаміку торговельних відносин між Великобританією та Сполученими Штатами, підкреслюючи, що Британія залишалася головним партнером США у постачанні промислових товарів, тоді як Америка забезпечувала Британію сільськогосподарською продукцією та сировиною, що було наслідком різної економічної спеціалізації двох країн.

Кіссінджер Г. [1] розглядає стратегічні пріоритети Великобританії у міжнародних відносинах, він розглядає історичні періоди, коли Великобританія домінувала у світових економічних і політичних відносинах, а також взаємодію з іншими великими державами, такими як США. П. Kennedy Р. [62] аналізує зміну балансу сил у міжнародній політиці внаслідок економічного зростання США. Він стверджує, що Великобританія, хоч і залишалася провідною державою світу, поступово втрачала монополію на промислове виробництво, тоді як США почали використовувати переваги внутрішнього ринку для посилення власного промислового потенціалу.

Політичний контекст відносин між Великобританією та США у XIX столітті розглядається у працях Грубінка А. [9], який акцентує увагу на тому, що зростання промислової потужності Британії супроводжувалося змінами у зовнішній політиці, включаючи прагнення до економічного контролю над світовими ринками. Водночас, США поступово виборювали незалежність у прийнятті економічних рішень, що призвело до періодичних торговельних конфліктів.

Блер Т. [4] у своїй книзі "Шлях" аналізує історичні особливості британської зовнішньої політики, зазначаючи, що Британія, хоч і домінувала на світовому ринку, змушена була адаптуватися до економічного зростання США, що в кінцевому підсумку призвело до поступової зміни балансу сил у міжнародних відносинах.

Економічна історія Британської імперії в контексті глобалізації також розглядається у працях Porter В. *The Lion's Share: A Short History of British Imperialism* [69], який описує економічні зв'язки між колоніями та метрополією, а також досліджує наслідки британської торговельної політики для США.

Glyn A. *Capitalism Unleashed: Finance, Globalization, and Welfare* [56] зосереджується на фінансових аспектах британської економіки, які впливали на розвиток капіталістичної системи в усьому світі. Він підкреслює, що британські банки відігравали важливу роль у кредитуванні американських підприємств, а Лондон залишався головним фінансовим центром світу в XIX столітті.

Серед авторів, які аналізують політичні наслідки економічних трансформацій, слід виділити Hobsbawm E. [56]. У своїх роботах *The Age of Revolution*, *The Age of Capital*, *The Age of Empire* він простежує, як промислова революція сприяла поширенню ідей лібералізму та економічного націоналізму, що визначили зовнішньополітичний курс Великобританії та США.

Ferguson N. [55] *Empire: How Britain Made the Modern World* досліджує, як британське промислове домінування та колоніальна експансія вплинули на формування міжнародного порядку, зокрема у відносинах із США. Він підкреслює, що американська економіка значною мірою залежала від британських інвестицій, хоча політичні розбіжності між державами зберігалися.

Тема британської імперської політики та її взаємозв'язку з промисловим розвитком розкрита у книзі Darwin J. *The Empire Project* [49], який аналізує зміну британської стратегії в умовах посилення американського впливу.

Peden G.C. *British Economic and Social Policy: Lloyd George to Margaret Thatcher* [69] зосереджується на трансформаціях британської зовнішньоекономічної політики, показуючи, як економічні реформи впливали на британсько-американські відносини

Долід В. В. досліджує залізничне будівництво як фактор економічної експансії Великобританії у колоніях, що мало опосередкований вплив на американську інфраструктуру та транспортну логістику. Ці процеси сприяли формуванню спільних інтересів у сфері розвитку транспортних шляхів між двома країнами.

Економічні зміни, які відбулися під впливом промислової революції, детально аналізуються в роботах O'Rourke K.H., Williamson J.G. *Globalization and History: The Evolution of a Nineteenth-Century Atlantic Economy* [67], які досліджують механізми розвитку трансатлантичної торгівлі. Автори звертають увагу на те, що промислова революція сприяла зростанню економічної взаємозалежності між Великобританією та США, особливо в таких секторах, як текстильне виробництво та сільське господарство.

Культурні та соціальні аспекти британсько-американських відносин також не залишаються поза увагою дослідників. О. Мустафін у своїй монографії "Справжня історія пізнього нового часу" [23] аналізує поширення британських технологій у США, що сприяло формуванню американської інженерної школи та зміні характеру праці в промислових центрах.

Дударьов В. [13] висвітлює зміни у структурі робочої сили у США під впливом британської промислової революції, зокрема наголошує на зміні міграційних процесів та зростанні чисельності робітничого класу в містах Америки. Ці тенденції були безпосереднім наслідком британського економічного впливу.

Вплив промислової революції на культуру та національну ідентичність Британії та США аналізує Kumar K. The Making of English National Identity [64]. Він стверджує, що економічні успіхи Великобританії сприяли зміцненню ідеї британського виняткового шляху розвитку, тоді як у США формувалася модель "американського економічного дива", яка базувалася на ідеях самостійності та підприємництва.

Tombs R. The English and Their History [73] розглядає довгострокові наслідки британсько-американських відносин, підкреслюючи їхній взаємний культурний вплив. Зокрема, він зазначає, що англійська система освіти, наукові досягнення та правові традиції стали основою для модернізації американського суспільства.

Крім того, особисті записи діячів епохи дають змогу зрозуміти суб'єктивні аспекти економічних і політичних процесів. Наприклад, автобіографія Ендрю Карнегі (детально описує, як американська сталеливарна промисловість запозичувала британські інновації, зокрема бесемерівський процес, що дозволило США у 1860–1880-х роках не лише наздогнати, але й у деяких аспектах перевершити Великобританію. Це підкреслює подвійну роль промислової революції: вона сприяла обміну технологіями, але водночас загострювала економічну конкуренцію. З іншого боку, щоденники Джорджа Каннінга розкривають тривогу британських еліт щодо зростання торговельної

могутності США, що відображає політичні виклики, породжені індустріалізацією. Мемуари Джона Квінсі Адамса доповнюють картину, показуючи, як американські політики використовували протекціоністські заходи для захисту молодій промисловості від британського домінування, що нерідко призводило до дипломатичних напружень.

Офіційні документи, такі як торгівельні угоди, допомагають простежити еволюцію економічних відносин. Наприклад, Гентський договір 1815 року, який завершив англо-американську війну 1812 року, відновив торговельні зв'язки, відкривши американський ринок для британських товарів, зокрема текстилю та металів, що стало прямим наслідком британської індустріалізації. Англо-американська комерційна угода 1815 року регулювала обмін сировиною та технологіями, але з часом зростання власного виробництва в США зменшувало залежність від британського імпорту, що ускладнювало відносини. Водночас угода Уокера 1846 року, яка знизила тарифи на британські товари у відповідь на скасування британських «хлібних законів», демонструє спроби обох країн знайти баланс між співпрацею та конкуренцією, хоча американська промисловість уже почала витісняти британські товари.

Аналіз історіографії свідчить, що вплив промислової революції на торгові та політичні відносини між Великобританією та США в XIX столітті був надзвичайно значним. Від трансатлантичної торгівлі до фінансових і технологічних зв'язків, від політичних стратегій до соціокультурних трансформацій — усі ці аспекти відносин між двома державами стали предметом активного наукового дослідження.

Сучасні дослідники продовжують розглядати цю тему в контексті глобальної історії, що дозволяє краще зрозуміти витоки економічної могутності США та занепад британського домінування.

Структура роботи: іпломна робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, 2 розділів та 4 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (79 найменування), додатки. Загальна кількість сторінок 67.

РОЗДІЛ І. ПРОМИСЛОВА РЕВОЛЮЦІЯ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ: ВПЛИВ НА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

1.1. Соціально-економічні наслідки промислової революції для Великобританії XIX ст.

Промислова революція в Англії є важливим етапом у розвитку людства, адже вона стала основою для перетворення аграрно-феодальної економіки в промислово-капіталістичну. Цей процес відбувався в період з 1780-х до 1830-40-х років, і його результати змінили економічну, соціальну та культурну структуру не лише Англії, але й усього світу [19, с. 84].

Соціально-економічні наслідки цієї революції були багатограними і мали глибокий вплив на розвиток країни та її місце в глобальній економіці. Промислова революція в Великобританії призвела до величезних змін в аграрній сфері. Розвиток нових технологій, зокрема механізованого сільського господарства, дозволив значно підвищити продуктивність праці. Однак ці зміни призвели до того, що в селах почав зменшуватися попит на працю, оскільки технології замінили традиційні методи виробництва. Це викликало масовий приплив сільського населення до міських центрів, що стало одним з основних факторів урбанізації Великобританії.

Міграція з сільських територій у міста спричинила значні зміни в соціальній структурі. Велика кількість людей переїжджала до промислових центрів, таких як Манчестер, Ліверпуль та Бірмінгем, у пошуках роботи на фабриках і заводах. Це призвело до швидкого зростання міст, що супроводжувалося утворенням нових соціальних класів, зокрема індустріальних робітників, котрі стали основною силою, що забезпечувала функціонування нової економіки. Одночасно збільшувався рівень багатства серед буржуазії, власників підприємств і фабрик.

Соціальні умови для робітників в цей період були вкрай тяжкими. Міста, до яких прибували новоприбулі робітники, часто не мали достатньої

інфраструктури для забезпечення нормальних умов життя. Погана санітарія, переповнені будинки, відсутність достатньої кількості освітніх і медичних установ ставали джерелом численних проблем. Тривалі робочі години та низька заробітна плата робітників також були основними чинниками соціальної нерівності, що призводило до бідності та різних соціальних напружень. Економічні наслідки промислової революції були вражаючими. Великобританія стала світовим лідером в індустріалізації, що дало можливість країні здобути величезний економічний потенціал. Розвиток промислових підприємств, зокрема текстильних, металургійних і механічних заводів, сприяв зростанню експорту продукції та створенню нових робочих місць. Велика Британія перетворилася на найбільшу промислову націю світу, що призвело до зростання національного доходу та збільшення економічного впливу країни на міжнародній арені.

У цей період відбувалося значне вдосконалення транспортної інфраструктури. Відкриття залізниць і розвиток парового транспорту стали важливими чинниками, що сприяли зниженню вартості перевезень і посиленню зв'язків між містами та різними регіонами країни. Це, в свою чергу, стимулювало розвиток торгівлі, розширення ринків збуту для промислової продукції і сприяло зростанню капіталів. Великобританія стала ключовим гравцем на світовому ринку, що надавало їй можливість домінувати в міжнародній торгівлі.

З точки зору соціальної політики, промислова революція стала каталізатором реформ. Погані умови праці та життя робітників привели до перших спроб законодавчого втручання у питання трудових відносин. В середині XIX століття були прийняті закони, які обмежували робочий день, забезпечували права дітей та жінок на працю, а також вводили вимоги до санітарії на підприємствах. Це стало основою для майбутніх соціальних реформ, спрямованих на поліпшення умов праці та життя робітників.

В кінцевому підсумку, промислова революція в Великобританії стала основою для кардинальних змін у соціально-економічному житті країни. Вона

призвела до створення нових соціальних класів, трансформації аграрної економіки в індустріальну, зростання міст та розвитку транспортної інфраструктури. Однак разом з цим з'явилися серйозні соціальні проблеми, такі як нерівність, бідність і погані умови праці, що вимагало подальших реформ і змін у соціальній політиці. Промислова революція стала етапом, який визначив подальший хід історії Великобританії і був основою для соціально-економічних змін в інших частинах світу.

Аграрний переворот, який розпочався в XV—XVI століттях, став фундаментом для наступної промислової революції. Розвиток високотоварного сільського господарства сприяв значним змінам у аграрному секторі. Англійські фермери інтенсивно використовували новітні агротехнічні методи та вдосконалювали свої господарства. Поширення сівозмінних систем, травосіву, застосування парових плугів, дренажних робіт та мінеральних добрив призвели до значного підвищення врожайності. Вдосконалення технологій у сільському господарстві сприяло збільшенню продуктивності праці і вивільненню робочої сили, що в подальшому створило резерв робочих рук для промисловості. Це дозволило сформувати єдиний національний ринок, що стало важливим фактором розвитку промислового виробництва [36, с. 33-35].

Зовнішні економічні чинники також відіграли важливу роль у здійсненні промислової революції. Англія наприкінці XVIII століття була найпотужнішою морською та колоніальною державою, що дозволило їй отримувати величезні прибутки від експлуатації своїх колоній. Північна Америка, Індія та інші колоніальні володіння забезпечували країну значними природними ресурсами та сировиною для промисловості, такими як бавовна, цукор, кава та спеції. Ці ресурси стали основою для розвитку текстильної промисловості, яка була однією з головних галузей промислового перевороту. Завдяки величезним колоніальним прибуткам Англія змогла інвестувати в нові технології та вдосконалення виробництва [37, с. 58].

Наприкінці XIX – на початку XX століття банківський сектор Великої Британії став одним із найважливіших чинників економічного розвитку країни. Фінансові установи здійснювали широкий спектр операцій, включаючи прийом депозитів, надання кредитів, емісію цінних паперів та інвестиції у промислові підприємства. У цей період спостерігалася тенденція до централізації фінансового капіталу: великі банківські компанії посилювали свої позиції, тоді як дрібні банки нерідко зазнавали краху через конкуренцію. Це призвело до зростання залежності промисловості від банківських кредитів, оскільки більшість підприємств потребували значних фінансових ресурсів для розширення виробництва. До початку XX століття найбільші лондонські банки мали суттєвий вплив на ключові економічні галузі, зокрема металургію, суднобудування та текстильну промисловість[51].

Одним із визначальних аспектів британської економічної стратегії того часу стало активне вивезення капіталу. Підприємці з Великої Британії активно фінансували розвиток інфраструктурних та промислових об'єктів за кордоном, інвестуючи у будівництво залізниць, портів, телеграфних ліній та промислових підприємств у колоніях [65, Р. 32-33].

Це дозволило країні зберігати провідні позиції у світовій економіці та контролювати значні ринки збуту. Доступ до дешевої робочої сили та природних ресурсів колоніальних територій забезпечував британському бізнесу стабільні прибутки. Водночас, недостатня увага до розвитку власної економіки призвела до того, що деякі промислові галузі Великої Британії почали відставати у конкурентній боротьбі.

У політичній сфері Великої Британії цього періоду діяла двопартійна система, у якій домінували Консервативна та Ліберальна партії. XIX століття стало важливим етапом розвитку британського парламентаризму, оскільки саме тоді парламент став основним центром ухвалення рішень. Політична боротьба між цими двома партіями була досить напруженою, оскільки кожна з них прагнула отримати більшість у парламенті та сформувати уряд [23, с 56].

Очілниками двох основних політичних сил стали Бенджамін Дізраелі, який представляв консерваторів, та Вільям Гладстон – лідер лібералів. Кожна з партій мала чітко виражену соціальну базу підтримки: консерватори спиралися на інтереси великих землевласників та фінансової еліти, тоді як ліберали здобували підтримку середнього класу та дрібних підприємців [21, с 325].

У 1871 році, після приходу до влади лібералів, уряд Гладстона ініціював низку реформ, спрямованих на покращення соціально-економічної ситуації в країні. Було узаконено діяльність профспілок, запроваджено таємне голосування на виборах, а також ухвалено законодавство, яке передбачало загальнодоступну початкову освіту. Крім того, було прийнято закони про охорону праці, які зобов'язували підприємців відповідати за травматизм на виробництві.

Консерватори, у свою чергу, також впровадили соціальні реформи, спрямовані на покращення умов праці та життя населення. Вони узаконили право робітників на страйки, скоротили робочий тиждень до 57 годин, заборонили працю дітей до 10 років, а також розширили доступ до безкоштовної початкової освіти. Крім того, було прийнято низку заходів для покращення санітарних умов у містах, що суттєво вплинуло на загальний рівень життя населення[70, 54 р.].

Географічне положення Англії також стало важливим чинником, який сприяв розвитку промислової революції. Водні комунікації, наявність зручних гаваней і великих портів, а також природні ресурси, зокрема поклади залізної руди та вугілля, стали основою для розвитку важкої промисловості. Вугілля, яке використовувалося для виробництва енергії та палива, і залізо, необхідне для виготовлення машин та обладнання, були основними сировинними ресурсами, що сприяли розвитку металургійної та машинобудівної галузей. Це дозволило Англії стати першою країною, де була розпочата промислова революція.

Промислова революція в Англії була спричинена рядом економічних, соціальних та географічних факторів, які сприяли розвитку нових технологій,

зростанню продуктивності праці та утворенню національного ринку. Вона призвела до значних змін у структурі економіки, створення нових робочих місць у промисловості, розвитку інфраструктури та формуванню капіталістичної економіки. Водночас вона стала основою для розвитку сучасної індустріальної цивілізації, вплив якої відчувається і сьогодні [4, с. 94].

Згодом водяні колеса поступово почали витіснятися паровими машинами. У період між 1775 і 1800 роками заводи, що належали Джеймсу Уатту та Метью Болтону в Сохо, виготовили 84 парових машини для текстильних фабрик, зокрема бавовняних, 9 – для шерстяних підприємств, 30 – для вугільних шахт, 22 – для мідних рудників і 28 – для металургійних комбінатів. Розширення застосування парових машин зумовило зростання попиту на метали, що, у свою чергу, стимулювало розвиток металургійної промисловості.

Одним із ключових факторів індустріалізації Великої Британії став розвиток металургійної промисловості, оскільки метал був основним матеріалом для виготовлення парових машин, залізничних колій, суден і будівельних конструкцій. У міру зростання попиту на міцніші матеріали для будівництва інфраструктури та промислового обладнання виникла потреба в ефективніших методах виплавки металів.

Перший значний крок у цьому напрямку було зроблено шляхом удосконалення доменних печей, які замінили застарілі сиродутні горни. Це дозволило покращити якість чавуну та збільшити його виробництво. Виробничий процес отримав двостадійний характер: спочатку з руди виплавляли чавун, а потім його перетворювали на сталь. Таке технологічне вдосконалення сприяло широкому використанню чавуну як напівпродукту для подальшого виробництва сталі, що в XIX столітті стало основою важкої промисловості [48, р. 36].

Попит на чавун зростав, однак його виробництво вимагало великих обсягів деревного вугілля, що призвело до масового вирубування лісів у районах, багатих на залізну руду. Особливо гостро ця проблема постала в

Англії, де лісові ресурси швидко виснажилися. У зв'язку з цим виникла потреба у пошуку альтернативного пального.

Перші спроби використання кам'яного вугілля для виплавки чавуну виявилися невдалими, оскільки під час нагрівання воно перетворювалося на дрібний пил, що перешкоджало ефективному дуттю в доменних печах. Лише у 1735 році Абрахам Дарбі зумів успішно використати кокс — паливо, отримане шляхом термічної обробки кам'яного вугілля без доступу повітря. Ця технологія стала революційною, оскільки кокс горів стабільніше, ніж деревне вугілля, забезпечуючи вищу температуру плавлення та значне збільшення виробництва чавуну.

Хоча кокс дозволив значно підвищити ефективність виплавки чавуну, проблема його переробки в якісну сталь залишалася невирішеною. Використання кам'яного вугілля для цієї мети ускладнювалося тим, що сірка, яка містилася в ньому, робила сталь крихкою та непридатною для промислового застосування.

Цю проблему вдалося вирішити лише у 1784 році, коли Генрі Корт розробив метод пудлінгування (мал. №5) . Суть цього процесу полягала в тому, що кам'яне вугілля використовувалося для нагрівання металу, але при цьому саме паливо не контактувало з розплавленим чавуном. Пудлінгові печі мали особливу конструкцію, що дозволяла ефективно регулювати температуру плавлення та окислення домішок у металі. Завдяки цьому вдалося отримати якіснішу сталь, яка швидко знайшла застосування у будівництві машин, суден і транспортної інфраструктури [26, с. 13].

Промислова революція в Англії, що охопила період кінця XVIII — початку XIX століття, була одним з найважливіших етапів у розвитку сучасної індустріальної цивілізації. Вона принесла значні зміни в економічну, соціальну та політичну структуру Великобританії, впливаючи на всі сфери життя країни. Оцінка соціально-економічних наслідків цієї революції дозволяє зрозуміти, як саме вона змінила суспільство та його структуру впродовж XIX століття [5, с. 8].

Промислова революція стала основою для трансформації економіки Великобританії з аграрно-феодалної на індустріальну. Одним із найсуттєвіших наслідків було створення нових галузей промисловості, таких як текстильна, металургійна, машинобудівна та вугільна промисловість. Завдяки технологічним інноваціям, таким як парова машина Джеймса Ватта, і розвитку нових методів виробництва, продуктивність праці значно зросла, що сприяло збільшенню обсягів виробництва [11, с. 1-6].

Одночасно з цим відбулося суттєве зростання експорту. Велика Британія, як найпотужніша колоніальна держава, використовувала свої колонії для постачання сировини і збуту продукції. Це дозволило країні стати глобальним економічним лідером, забезпечуючи величезні прибутки, які сприяли подальшому розвитку промисловості та технологій. Водночас, розвиток індустрії вимагав величезних інвестицій у будівництво інфраструктури — доріг, залізниць, каналів. Це стало основою для подальшого економічного розвитку, забезпечуючи мобільність товарів і ресурсів по всій країні.

На ранніх етапах промислової трансформації технічні вдосконалення зазвичай виникали як відповідь на економічні потреби без безпосереднього впливу науки. Однак навіть незначні зміни в існуючих технологіях часто спричиняли непередбачені труднощі, вирішення яких вимагало наукового підходу. Зокрема, зростання виробництва тканин призвело до скорочення запасів природних барвників, що стимулювало пошук їхніх синтетичних замінників, розробка яких була можлива лише на основі наукових досліджень. У міру розвитку промислового виробництва роль науки ставала дедалі важливішою, оскільки наукові відкриття поступово ставали основою для створення нових виробничих технологій.

Одним із ключових досягнень цього періоду стало впровадження парової машини на початку XVIII століття. Вона відіграла значну роль у формуванні нової економічної моделі, заснованої на принципах ринкової економіки, підприємницької ініціативи та індивідуальної вигоди. Це суттєво відрізнялося

від середньовічної суспільної структури, у якій соціальний статус і відповідальність залишалися практично незмінними [24, 116].

Економічні та соціальні перетворення вимагали нових ідей для подальшого розвитку, водночас сприяючи зміні наукових концепцій. Суспільні трансформації значно впливали на формування наукових теорій, хоча цей процес не завжди був очевидним для сучасників.

Промислова революція XVIII століття мала тісний зв'язок із науковою революцією XVII століття, хоча між ними існували суттєві відмінності. Якщо перший період зосереджувався переважно на теоретичних дослідженнях природи, то другий був спрямований на практичне застосування наукових знань у виробництві та промисловості. У процесі технологічного прогресу теоретичні відкриття та практичні навички розвивалися одночасно, взаємно впливаючи одне на одного, що особливо проявилось в період стрімкої індустріалізації.

Наприкінці XVII століття розпочався новий етап розвитку науки, зумовлений економічними змінами та становленням капіталізму в промисловості. У цей час відбувся перехід від науки, яка базувалася на математичних, астрономічних та медичних знаннях, до нових напрямів, таких як хімія, термодинаміка та електрика. Упродовж XVIII століття наука пройшла шлях від формування фундаментальних теорій, зокрема ньютонианської фізики, до створення міждисциплінарних концепцій. Значний внесок у розвиток природничих наук зробили Фарадей і Максвелл у фізиці, Лавуазьє та Ю. фон Лібіх у хімії, а також Чарльз Дарвін і Луї Пастер у біології [51, р. 142].

Промислова революція спричинила серйозні соціальні зміни в Великобританії. Одним із найважливіших наслідків було утворення нових соціальних класів. Зокрема, з'явився великий робітничий клас, який здебільшого складався з людей, що працювали на фабриках та в шахтах. Промислова революція значно змінила структуру зайнятості: зменшилася частка селян, а на їх місце прийшли робітники [11, с. 1-6].

Інтенсивна урбанізація стала ще одним значним наслідком промислової революції. Великі фабрики і заводи розташовувалися в містах, що сприяло масовому переселенню людей з сільської місцевості до міських центрів. Це призвело до швидкого зростання населення міст, особливо в промислових районах, таких як Манчестер, Ліверпуль, Бірмінгем. Міста, проте, були переповнені, і умови життя були часто тяжкими: бруд, погані санітарні умови, високий рівень смертності, низький рівень освіти [29, с. 58].

Одночасно з цим змінилася структура сім'ї. Жінки та діти стали активно залучатися до роботи на фабриках, що часто призводило до експлуатації та жорстоких умов праці.

Дитяча праця відігравала ключову роль у формуванні основних галузей англійської промисловості в період ранньої індустріалізації. Спочатку головним джерелом дешевої робочої сили були діти з робітних будинків і притулків, яких відправляли працювати на текстильні фабрики, розташовані в сільській місцевості та залежні від водяних двигунів. Однак із запровадженням парового двигуна виробництво почало переміщуватися ближче до міст, що сприяло подальшому зростанню використання дитячої праці. Особливо це проявилось у вугільній промисловості, де малолітні робітники виконували важливі функції, такі як транспортування вугілля в шахтах і підйом його на поверхню [40, с. 209].

Масштабне використання дітей у виробництві супроводжувалося жахливими умовами праці. Робочий день нерідко тривав 12–14 годин, а наймолодші робітники змушені були працювати у суворих умовах, зіштовхуючись із жорстоким поводженням з боку адміністрації та старших працівників. Відсутність елементарних заходів безпеки призводила до високого рівня травматизму й частих нещасних випадків. Діти отримували мізерну заробітну плату, що негативно позначалося на їхньому здоров'ї, рівні освіти та якості життя. Наслідками таких умов ставали каліцтва, професійні хвороби, загальне фізичне виснаження та руйнування традиційної сімейної структури [41, с. 216].

Жорстока експлуатація дітей викликала хвилю суспільного обурення. Представники середнього класу, що виступали за соціальні реформи, ініціювали розгляд цього питання в парламенті. Створені спеціальні комісії займалися збором доказів про тяжке становище дітей на фабриках і шахтах. Зібрані матеріали допомогли розкрити суспільству реальні масштаби проблеми, що стало поштовхом до прийняття законодавчих обмежень щодо дитячої праці.

У першій половині XIX століття діти становили значну частину робочої сили в текстильній промисловості. У 1830-х роках вони були найчисленнішою групою робітників цього сектору. До 1840 року дитяча праця охоплювала близько 40–50% усієї зайнятості в текстильному виробництві, а згодом її застосування поширилося й на інші галузі. Особливо активно використовували працю дітей у гірничодобувній сфері, де вони виконували допоміжні роботи. Хоча рівень дитячої зайнятості у вугільній промисловості був трохи нижчим, ніж у текстильній, він все ж складав близько 30–40% від загальної кількості робітників.

Загалом промислова революція значно збільшила попит на дитячу робочу силу. У період з 1820 по 1835 рік дитяча праця набула масового характеру в більшості галузей британської економіки. До головних причин її поширення належали зниження рівня життя робітничого класу, що змушувало сім'ї відправляти дітей на роботу були:

- економічна вигідність дитячої праці, оскільки вона була значно дешевшою за працю дорослих;
- технологічні зміни, що зробили можливим виконання виробничих операцій без значних фізичних зусиль.
- додатковим чинником стало те, що суспільство все ще сприймало працю дітей як звичне явище, а підприємці активно використовували це на свою користь [42, с. 218-219].

Поступово громадський тиск призвів до прийняття перших фабричних законів. Зокрема, у 1833 та 1844 роках британський уряд запровадив законодавчі обмеження, що забороняли працю дітей молодше дев'яти років,

скорочували тривалість робочого дня для підлітків і регулювали умови зайнятості. Проте навіть після ухвалення цих норм дитяча праця залишалася поширеним явищем, і реальні покращення відбулися лише наприкінці XIX – початку XX століття.

Таким чином, промислова революція призвела не лише до економічного розвитку, а й до серйозних соціальних проблем, пов'язаних з експлуатацією дитячої праці. Законодавчі реформи були важливим кроком до її обмеження, але повне викорінення цього явища потребувало значних зусиль і часу.

Робітники працювали довгі години, часто в небезпечних умовах, за мізерну оплату. Ці фактори спричинили протестні рухи та поширення робітничих і соціальних рухів, які вимагали поліпшення умов праці та життя. Промислова революція також мала значний вплив на політичну ситуацію в Великобританії. Зростання робітничого класу і соціальних нерівностей спричинило бурхливі протести та страйки. У відповідь на це уряд почав приймати низку реформ, які стосувалися робітничого законодавства, освітніх та соціальних реформ [19, с. 86].

Одним із важливих результатів стала реформа парламенту 1832 року, яка збільшила представництво серед середнього класу, надаючи йому більше можливостей впливати на політичний процес. Це стало одним із перших кроків на шляху до демократичних змін у країні. Промислова революція мала також важливі інтелектуальні та культурні наслідки. Відбулося зростання рівня грамотності серед населення, що сприяло поширенню нових ідей та філософських концепцій, зокрема щодо прав людини, справедливості та економічної свободи. Розвиток технологій та науки призвів до значних досягнень у галузі техніки та інженерії. Крім того, період промислової революції став основою для розвитку нових літературних жанрів по всьому світу, таких як реалізм, який відображав соціальні проблеми та реалії життя робітничого класу [4, с. 49].

Промислова революція в Великобританії призвела до серйозних соціально-економічних трансформацій, які змінили не лише економічну

структуру країни, але й соціальну та політичну ситуацію. Вона забезпечила значне зростання продуктивності праці, економічне зростання та зміни в структурах зайнятості. Проте ці зміни супроводжувалися жорстокими соціальними наслідками, що вимагали адаптації і створення нових законів та соціальних норм. Промислова революція стала важливою віхою в історії, що мала величезний вплив на подальший розвиток не лише Великобританії, але й світу в цілому.

1.2 Британська зовнішньоторговельна експансія на Американські континенти в умовах індустріалізації XIX ст.

Промислова революція, що охопила Європу, швидко поширилася на Сполучені Штати, де стала рушійною силою економічного зростання. Одним із ключових факторів цього процесу було активне будівництво залізничної мережі, зокрема трансконтинентальної залізниці. Завдяки залізничному транспорту різні частини країни були з'єднані між собою, що сприяло формуванню єдиного економічного простору. Значну роль у цьому відіграло ухвалення Конституції США 1787 року, яка закріпила принцип єдиного ринку, а залізниця стала його символом і важливим інструментом реалізації [39, с. 154-156].

Промислова революція в Англії, що відбулася у XVIII — XIX століттях, стала вирішальним етапом у формуванні індустріального суспільства. Вона не тільки змінила структуру економіки, а й значно вплинула на соціальну та

політичну ситуацію в країні. Безперервні війни, розвиток технічних інновацій, політика протекціонізму та меркантилізму, а також перехід на машинне виробництво стали важливими факторами, що сприяли здійсненню промислового перевороту. У другій половині XIX століття та на початку XX століття економічний розвиток Великої Британії зазнав суттєвих змін, які призвели до помітного уповільнення темпів її зростання. Велика Британія, що раніше вважалася лідером у промисловому секторі та була відома як «майстерня світу», почала поступово втрачати свої позиції на світовій арені.

Попри те, що Велика Британія довгий час утримувала лідерство у світовій промисловості, наприкінці XIX століття темпи її економічного розвитку почали сповільнюватися. Натомість Сполучені Штати та Німеччина продемонстрували значний промисловий ріст, що дозволило їм випередити Британію в багатьох галузях. У США активно розвивалися новітні виробничі технології, а Німеччина завдяки масштабним інвестиціям у промисловість поступово перетворилася на одну з провідних економік Європи [12, 254].

Окрім уповільнення промислового зростання, Великобританія зіткнулася з кризою у сільському господарстві. Скорочення обсягів виробництва продовольчих товарів призвело до нестачі продуктів харчування на внутрішньому ринку. Країна поступово втратила можливість забезпечувати себе зерновими культурами в достатній кількості, що зробило її залежною від імпорту сільськогосподарських товарів і ще більше послабило її економічні позиції.

Протягом менше ніж чотирьох десятиліть Велика Британія втратила статус провідного світового промислового центру. Зміна глобального економічного балансу сприяла зростанню ролі США та Німеччини, які у цей період стали новими лідерами індустріального розвитку. Це ознаменувало початок нового етапу в світовій економічній історії, в якому Британія вже не могла претендувати на домінуючі позиції, як це було раніше [53, 186 р.].

Безперервні війни, що супроводжували велику частину XVIII століття, забезпечували стабільний попит на англійські вироби, зокрема на текстиль та металеві вироби. Англія активно вела колоніальні війни, що сприяло її економічному зростанню, забезпечуючи країну не тільки сировиною, але й ринками для своєї продукції. Війни, зокрема в США та на континенті, допомогли Англії утримувати свою гегемонію на морях і зберігати стабільний доступ до колоніальних ресурсів, що забезпечувало їй вигоду на міжнародному ринку [3, с. 172].

Політика протекціонізму та меркантилізму, яку проводив англійський уряд, мала на меті підтримати національного виробника і обмежити конкуренцію з боку іноземних товарів. Високі митні збори на імпортовані товари допомагали стимулювати розвиток внутрішнього виробництва, в тому числі текстильної та металургійної промисловості, що сприяло розвитку промислового сектору країни. Промисловий переворот в Англії був тісно пов'язаний з впровадженням нових машин та технологій. Одним з ключових моментів було вдосконалення ткацьких верстатів. У 1733 році Джон Кей винайшов «летючий човник» (мал. №2), який значно прискорив процес ткацтва, дозволяючи працювати з більшими обсягами тканин за короткий час. У 1764 році Джеймс Харгрівс винайшов механічну прялку «Дженні» (мал. №3) , яка могла працювати з 16—18 веретенами одночасно. Це стало основою для механізованого прядіння [7].

Незважаючи на успіхи в прядінні, ткацтво ще деякий час відставало. Проте в 1785 році Едмунд Картрайт винайшов механічний ткацький верстат, який значно збільшив продуктивність, замінивши працю 40 ткачів. Цей винахід, разом з іншими інноваціями в текстильній промисловості, став основою для розвитку фабричного виробництва в Англії. Найбільш значущим винаходом для промисловості стала парова машина Джеймса Ватта (мал. №1) , яку він удосконалив у 1769 році. Це дозволило Англії звільнитися від залежності від водяних двигунів, що обмежували розміщення фабрик лише в районах з великими річками. Парова машина стала основним джерелом енергії, що

сприяло розвитку таких галузей, як текстильна, металургійна та вугільна промисловість [27, с. 50].

У 1782 році Ватт удосконалив свою модель, що дозволило ще більше розширити застосування парових машин в промисловості. Вже до 1820 року в Англії працювало 320 парових машин, і їхня кількість та потужність постійно зростали. Це призвело до розвитку машинобудування, а також сприяло розвитку транспорту — зокрема залізничного та морського. Використання парових машин дало можливість розвивати залізничний і морський транспорт, що змінило економічну географію Великобританії. У 1812 році в Англії був запущений перший пароплав на річці Клайд, що забезпечило нові можливості для транспортування товарів і пасажирів. Такмалюнокож почалися експерименти з паровими залізничними локомотивами. У 1829 році Джордж Стефенсон створив перший паровий локомотив (мал.№4), що показав швидкість 22 км/год, а до 1831 року була побудована перша в світі залізниця, яка з'єднала Манчестер і Ліверпуль. Ці зміни мали велике господарське значення, оскільки створили стабільні комунікації між різними районами Великобританії, сприяючи розвитку національної економіки, зменшенню витрат на транспортування та забезпеченню ефективнішого обміну товарами.

Промислова революція призвела до суттєвих змін у соціальній структурі Великобританії. Розвиток фабричного виробництва і машинного виробництва призвів до формування нового класу — промислового пролетаріату. Велика частина населення почала працювати на фабриках, що призвело до швидкого росту урбанізації. У середині XIX століття майже 75 % населення Великобританії проживало в містах, що ставало основою для формування індустріального суспільства [28, с. 46]. У 1840-х роках, коли англійська промисловість набрала потужності і перестала боятися іноземної конкуренції, в країні було проголошено принцип вільної торгівлі (фрітрейдерство). Це означало скасування мит на більшість товарів, що імпортувалися в Англію, і значне скорочення мит на англійські товари в інших країнах. Така політика

сприяла подальшому розвитку промислового виробництва і дозволила Англії зберігати своє домінування на світовому ринку [30, с. 109].

Промислова революція в Англії не лише сприяла економічному зростанню, а й стала основою для формування індустріального суспільства. Винаходи в області машинобудування, парових машин, розвитку транспорту і впровадження політики вільної торгівлі сприяли змінам у виробничих процесах, розвитку нових галузей та соціальних структур. Англія стала «майстернею світу», а її економічна гегемонія дозволила їй утримувати провідні позиції в міжнародній торгівлі на багато десятиліть уперед.

У XIX столітті Великобританія стала світовим лідером у сфері індустріалізації, що не тільки змінило внутрішню економіку країни, а й визначило її роль у світовій торговій системі [4, с. 41]. Одним із важливих аспектів цієї трансформації стала зовнішньоторговельна експансія на Американські континенти, яка супроводжувалася активною колоніальною політикою і забезпечувала доступ до нових ринків для британських товарів. Зовнішньоторговельна діяльність Великобританії в умовах індустріалізації набула особливого значення в контексті пошуку нових джерел сировини, ринків збуту для продукції та зміцнення економічних позицій країни на глобальній арені.

Індустріалізація Великобританії, що розпочалася наприкінці XVIII століття, створила значний надлишок товарів, які потребували нових ринків для збуту. Розвиток текстильної, металургійної та машинобудівної промисловості значно збільшив обсяги виробництва. Однак внутрішній ринок не міг повною мірою забезпечити потреби британських фабрик, що змушувало країну шукати нові ринки для своїх товарів. Одним із таких ринків стали американські континенти — як Північна, так і Південна Америка [7].

З кінця XVIII століття Великобританія активізувала свою зовнішньоторговельну діяльність із Північною Америкою, зокрема з новоутвореними Сполученими Штатами Америки. Після здобуття незалежності США у 1783 році, торгові зв'язки між двома країнами стали ще більш

важливими для обох економік. Великобританія експортувала в США готові товари, зокрема текстиль, залізо, вугілля та машини, що виготовлялися на нових промислових підприємствах [4, с. 48].

Водночас США постачали Великобританії сировину, зокрема бавовну, яка стала основним компонентом для текстильної промисловості. Торгівля бавовною значною мірою залежала від рабської праці на плантаціях Півдня США, що створювало економічну залежність між двома країнами. Для Великобританії це було особливо важливо в контексті зростання попиту на бавовняну продукцію у своїй текстильній промисловості. В кінці XIX століття Сполучені Штати стали одним з головних торгових партнерів Великобританії, що підштовхнуло її до активної політики, спрямованої на збереження економічного домінування у цьому регіоні [3, с. 174].

Після здобуття незалежності Латинською Америкою від Іспанії та Португалії в середині XIX століття, Великобританія почала активно розвивати свої торгові зв'язки з новоутвореними республіками цього регіону. Британія використовувала свою економічну та політичну міць для того, щоб домогтися преференцій у торгових відносинах з країнами Латинської Америки, таких як Мексика, Бразилія, Аргентина та інші [5, с. 11].

Основними товарами, які експортувала Великобританія до Латинської Америки, були текстиль, машини, зброя та різноманітне промислове обладнання. Відповідно, країни Латинської Америки почали постачати Британії сировину: бавовну, какао, цукор, спеції, а також мінеральні ресурси, такі як золото і срібло.

Одним з найважливіших етапів британської експансії в Латинській Америці було забезпечення доступу до стратегічних ринків сировини, необхідної для розвитку промисловості. Це також включало інвестиції в інфраструктуру, зокрема в будівництво залізниць і портів, що дозволяли ефективно транспортувати сировину до британських портів [16, с. 67].

Зовнішньоторговельна експансія Великобританії на Американські континенти мала суттєвий економічний ефект. По-перше, вона дозволила

Великобританії забезпечити постійний збут своїх промислових товарів, що сприяло економічному зростанню країни і стабільному розвитку її промисловості. По-друге, доступ до дешевої сировини, зокрема бавовни з Півдня США та інших товарів з Латинської Америки, зміцнив позиції Великобританії на світовому ринку [38].

Водночас, зовнішня торгівля на американських континентах призвела до значної політичної експансії Великобританії в цьому регіоні. Великобританія активно підтримувала свої економічні інтереси за допомогою дипломатичних і військових засобів, що забезпечувало її контроль над ключовими торговими маршрутами та значними економічними центрами в обох Америках. Військова інтервенція та підтримка колоніальних урядів дозволяли Великобританії зберігати вплив на ці території, попри зростання націоналістичних рухів в самих американських країнах [43, с. 57].

Зовнішньоторговельна експансія Великобританії на Американські континенти в умовах індустріалізації XIX століття відіграла вирішальну роль у зміцненні її економічних та політичних позицій у світі. Підтримка торгових зв'язків з Північною і Латинською Америкою дозволила Великобританії забезпечити стабільний ринок збуту для своїх товарів і постійне джерело сировини для промисловості. Водночас британська політика в регіоні сприяла економічному підпорядкуванню американських країн, що залишалися важливими союзниками в глобальній торговій мережі.

Висновок до 1 розділу

Промислова революція докорінно змінила британське суспільство, викликавши стрімке зростання промисловості, урбанізацію та формування нових соціальних класів. Виникнення робітничого класу та перехід до машинного виробництва стали рушійною силою економічного прогресу, але водночас спричинили низку соціальних проблем.

Одним із найскладніших наслідків індустріалізації стало погіршення умов життя міського населення. Масовий приплив сільських жителів до промислових центрів призвів до перенаселення, нестачі житла та розповсюдження антисанітарії. Робітничі квартали часто складалися з тісних бараків без належної вентиляції та каналізації, що сприяло поширенню інфекційних захворювань, таких як холера та туберкульоз. Виснажливі умови праці, недостатнє харчування та забруднення довкілля скорочували середню тривалість життя робітників у промислових містах.

Окремою соціальною проблемою стало широке використання дитячої праці. Діти працювали на текстильних фабриках, у вугільних шахтах і металургійних підприємствах, виконуючи важку й небезпечну роботу за мінімальну оплату. Тривалість їхнього робочого дня сягала 12–14 годин, а умови праці нерідко ставили під загрозу їхнє здоров'я та життя. На фабриках діти часто отримували каліцтва через відсутність засобів безпеки, а в шахтах вони піддавалися ризику обвалів та отруєння газами.

Відсутність доступу до освіти та важка фізична праця позбавляли дітей можливості соціальної мобільності. Тільки під тиском громадських активістів та парламентських розслідувань уряд почав впроваджувати законодавчі

обмеження. У 1833 році був прийнятий "Фабричний акт", що забороняв працю дітей до 9 років та обмежував робочий день для підлітків. Подальші реформи, такі як закон 1844 року, поступово покращували ситуацію, але дитяча праця залишалася поширеною ще кілька десятиліть.

Хоча перші технічні нововведення промислової революції часто виникали у відповідь на економічні потреби без активного втручання науки, поступово наукові відкриття стали рушійною силою подальшого розвитку промисловості.

Одним із найважливіших винаходів цього періоду стала парова машина, розроблена на основі досліджень атмосферного тиску. Впровадження парових двигунів стало ключовим фактором розвитку текстильної, вугільної та металургійної галузей. Наука також сприяла появі нових матеріалів: наприклад, Генрі Корт у 1784 році розробив метод пудлінгування, який дозволив значно покращити якість металу та збільшити його виробництво.

У період індустріалізації Велика Британія активно зміцнювала зовнішньоекономічні зв'язки з Американськими континентами, що стало одним із ключових напрямків її економічної політики. Після здобуття незалежності США перетворилися на стратегічного торгового партнера Британії, постачаючи сировинні матеріали, зокрема бавовну, необхідну для розвитку текстильної промисловості.

Швидкий розвиток промисловості супроводжувався не менш значущими змінами у фінансовому секторі. Банківська система Великої Британії перетворилася на один із ключових елементів економіки країни, забезпечуючи фінансування виробничих підприємств та міжнародної торгівлі.

Концентрація капіталу у великих банківських установах призвела до посилення їхнього впливу на промисловий сектор. Промислові підприємства все більше залежали від банківських кредитів, що сприяло їхньому розширенню, але водночас створювало ризики в разі фінансових криз. Наприкінці XIX століття п'ять найбільших банків Лондона контролювали

стратегічно важливі галузі, такі як металургія, суднобудування та текстильна промисловість.

Одним із ключових аспектів фінансової політики стало активне вивезення капіталу. Великобританія інвестувала значні кошти у розвиток інфраструктури та промисловості в колоніальних володіннях, що забезпечувало її економічну гегемонію. Однак недостатнє фінансування власної промисловості згодом стало одним із чинників уповільнення її економічного розвитку.

Промислове виробництво докорінно змінило економічну карту Великобританії, зробивши її глобальним центром промислового виробництва та міжнародної торгівлі. Завдяки технічним інноваціям і новим виробничим процесам країна закріпила своє домінування на світовому ринку.

Промислова революція не лише трансформувала економіку Великобританії, але й значною мірою змінила баланс сил у світовій політиці. Завдяки розвитку нових технологій і зростанню виробничих потужностей країна зміцнила свій вплив на міжнародній арені, використовуючи зовнішню торгівлю та колоніальну політику як інструменти економічної експансії.

Британський вплив на світову економіку позначився на структурі міжнародної торгівлі, зміцненні фінансових ринків і політичній залежності багатьох країн від британського капіталу.

РОЗДІЛ II. ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНА КОНКУРЕНЦІЯ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА США У ХІХ СТОЛІТТІ

2.1. Індустріалізація в США і британсько-американська торгівля.

Індустріалізація в США, що розпочалася наприкінці XVIII століття, була важливим етапом у розвитку американської економіки. Проте цей процес мав свої особливості, зокрема через залежність від європейських технологій, капіталу та робочої сили на початковому етапі. Промисловий переворот у США відбувався в умовах політичної та економічної нестабільності, зокрема через соціальні суперечності між Північчю та Півднем, які в підсумку призвели до Громадянської війни. Однак індустріалізація також принесла значні досягнення у різних галузях — від текстильної промисловості до транспорту, машинобудування та сільського господарства.

Розвиток аграрного сектора на основі ринкових відносин став важливим фундаментом для подальшого швидкого зростання промисловості в Сполучених Штатах. Оскільки сільське господарство забезпечувало як внутрішні продовольчі потреби, так і експортні можливості, воно сприяло накопиченню капіталу, необхідного для фінансування індустріалізації [57, с.54].

Перші прядильні машини в США з'явилися в кінці 1780-х років, і вони були завезені з Англії, незважаючи на суворі обмеження щодо експорту технічних інновацій, що були введені англійським урядом. Це дозволило Америці прискорити розвиток текстильної промисловості, хоча на початковому етапі більшість текстильних фабрик працювали на енергії води, що обмежувало впровадження парових машин [32, с. 25-29]. Проте з появою парових машин в останньому десятилітті XVIII століття, навіть незважаючи на їх обмежене використання, вони стали основою для подальшого розвитку американської промисловості. Наявність дешевої енергії водяних двигунів була однією з причин, чому запізнилося впровадження парових машин, однак ці машини поступово стали основними джерелами енергії в промисловості [4, с. 77].

Індустріалізація в США на початкових етапах була значною мірою зумовлена європейською робочою силою, інтелектуальним капіталом і інвестиціями. Однак у американській промисловості знайшли своє застосування власні оригінальні винаходи. Одним з таких інновацій було створення механізму для набивки тканин, а також інших досягнень у текстильному виробництві.

Одним із найбільших досягнень США на початку XIX століття стало будівництво і впровадження транспортних технологій. В 1807 році на річці Гудзон був спущений на воду перший колісний пароплав, збудований Робертом Фултоном, що поклав початок активному використанню парових двигунів для транспортування на воді. Водночас активно розвивалися канали, які стали важливими транспортними артеріями, що сприяло економічному розвитку [19, с. 7]. Найбільших успіхів США досягли у будівництві залізниць. У період з 1830 по 1850 роки довжина залізничних шляхів зросла в 300 разів. Це створило нові можливості для переміщення товарів, швидко зміцнило економічну інтеграцію Півночі і Заходу США, а також стимулювало розвиток таких галузей, як металургія та машинобудування.

На початку XIX століття американська промисловість була значною мірою залежна від англійських машин. Проте з часом у США з'явилися власні машини та технології. Поширення оригінальних американських винаходів зробило важливий внесок у розвиток країни. Одним із таких винаходів була швейна машина Ісаака Зінгера, що значно підвищила ефективність текстильного виробництва, а також ротаційна типографська машина, що революціонізувала видавничу справу [18, с. 147-150].

Винахід телеграфа Морзе поклав початок новому етапу в комунікаціях, а також з'явилися нові типи верстатів, таких як револьверний, шліфувальний та фрезерний. Особливу увагу варто звернути на швидкий розвиток сільськогосподарського машинобудування. Винахід косарки Мак-Корміка та комбінованої молотилки-віялки Хейрема значно збільшили ефективність сільськогосподарських робіт, що дозволило американському фермеру

обробляти більші площі за менший час, а отже, збільшувати виробництво продуктів. Незважаючи на високі темпи розвитку промисловості в першій половині XIX століття, США залишалися в основному аграрною країною. Промисловий переворот завершився лише на Півночі, а Південні штати, що ґрунтувались на рабовласницькому плантаційному господарстві, гальмували процеси індустріалізації [8, с. 3-12]. Рабовласництво стало основною перепорою на шляху розвитку внутрішнього ринку — ринку робочої сили і товарів. Суперечності між Північчю і Півднем призвели до Громадянської війни (1861–1865), яка була не тільки конфліктом між державами, але і буржуазною революцією. Перемога Півночі завершила промисловий переворот у США, а скасування рабства значно змінило соціальну та економічну ситуацію в країні.

Однією з найбільш значущих подій, що вплинула на сільськогосподарську економіку, стало скасування рабства в Південних штатах. Плантаційна система, яка раніше базувалася на безоплатній праці, зазнала серйозних змін, оскільки власники земель були змушені шукати нові моделі організації виробництва. Це призвело до тимчасового зниження продуктивності сільського господарства на Півдні, що послабило його економічні позиції у загальнонаціональній структурі [46, р.113].

У період з 1871 по 1913 рік економічне зростання США досягло безпрецедентного рівня. Протягом цього часу національний дохід країни збільшився у п'ять разів, національне багатство — у сім, а промислове виробництво зросло майже в десять разів. Це свідчило про стрімку індустріалізацію та розвиток промислових потужностей країни. Досягти такого значного прогресу вдалося завдяки розширенню внутрішнього ринку, активному освоєнню природних ресурсів та впровадженню технологічних інновацій [61, р. 48].

Акт про гомстеди 1862 року стимулював колонізацію західних земель і активізував аграрний сектор економіки США. Гомстед-акт дозволяв громадянам США отримати землю за умови її обробки і забудови, що сприяло

значному зростанню аграрного виробництва. США стали одними з головних експортерів сільськогосподарської продукції, зокрема пшениці і м'яса. З 1862 по 1901 роки експорт пшениці зріс майже в п'ять разів, а кукурудзи — в 16 разів. Це стало одним із факторів економічної кризи в Європі, коли ціни на пшеницю впали через великий американський експорт, що значно вплинуло на європейських фермерів [65, р. 32-33].

Індустріалізація в США, що здійснювалася в умовах значної залежності від європейських технологій та капіталу, поступово переросла в самостійний процес, що визначався оригінальними американськими винаходами та значним прогресом у транспорті і сільському господарстві. Громадянська війна стала важливою віхою в історії США, після якої завершився промисловий переворот [9, с. 89].

На початку XX століття Сполучені Штати перетворилися на провідну індустріально-аграрну державу, в якій відбувалися глибокі структурні зміни. Зокрема, відкриття нових родовищ нафти зробило цю сировину ключовим джерелом енергії, що сприяло розвитку нафтовидобувної та нафтопереробної галузей. Успіх у цих сферах, своєю чергою, стимулював піднесення хімічної промисловості, автомобілебудування та електроенергетики, що створило основу для майбутнього економічного домінування країни. Новостворені підприємства змогли забезпечити масовий випуск продукції, необхідної як для внутрішнього, так і для зовнішнього ринку.

Індустріалізація також призвела до значних змін у виробничих процесах. Легка промисловість здійснила справжній прорив, започаткувавши масове виробництво стандартизованої продукції. Вперше у великих масштабах почали випускати взуття, одяг, продукти харчування та медикаменти. Це суттєво змінило не лише економіку США, а й світову торговельну систему. Широке впровадження потокових методів, зокрема конвеєрного складання, значно підвищило продуктивність праці та скоротило виробничі витрати. Саме ця система, запроваджена на великих заводах, стала основою ефективного промислового виробництва [2, с.103].

Впровадження індустріалізації в сільському господарстві, зокрема завдяки використанню нових машин, змінило США на головного гравця на світовому ринку сільськогосподарських товарів. Цей процес також значно змінив внутрішню економічну та політичну ситуацію, ліквідувавши рабовласницьку систему і сприяючи розвитку індустрії, що дозволило США зайняти своє місце серед світових економічних лідерів [10, с. 1-6].

Перше значне вливання інвестицій в американську індустрію прийшло з Європи, зокрема з Великої Британії, де промислова революція вже досягла значних результатів. Високий попит на сировину для британських фабрик став поштовхом для розвитку американської економіки, що зумовило інвестування в нові виробничі потужності та інфраструктуру. Важливим моментом в індустріалізації США стало будівництво залізниць, що дозволило з'єднати віддалені райони країни, створивши єдиний національний ринок [19, с. 95]. Вже до 1860 року США мали велику мережу залізничних шляхів, що суттєво покращило транспортні комунікації та прискорило розвиток промисловості. Торгівля між Великою Британією та США була важливою частиною економічних відносин між двома країнами. З моменту здобуття незалежності Сполученими Штатами в 1783 році, британсько-американська торгівля набрала нового імпульсу. Сполучені Штати стали важливим постачальником сировини для Великої Британії, зокрема бавовни, що використовувалася в текстильній промисловості. Водночас, Великобританія забезпечувала США технологіями та готовими товарами, включаючи машини, текстиль, металеві вироби та інші промислові продукти [20, с. 50].

Британсько-американська торгівля стала важливою складовою британської економіки, оскільки вона забезпечувала стабільний попит на продукцію британських фабрик і постачання дешевої сировини.

Після війни 1812 року, яка тимчасово перервала торгові відносини між двома країнами, США почали активно розвивати власну промисловість, що в свою чергу зменшувало залежність від британських товарів. Проте, до середини

XIX століття, Великобританія залишалася основним торговим партнером США, зокрема в галузі виробництва машин та обладнання [4, с. 16].

З розвитком індустріалізації в США змінилися і торгові відносини між двома країнами. США стали більш самодостатніми в економічному плані і зменшили свою залежність від імпорту британських товарів, зокрема через розвиток власної металургійної та машинобудівної промисловості. Однак британські товари, зокрема текстиль та машини, все ще залишалися важливими для американської економіки [22, с. 74].

Індустріалізація в США була важливим етапом в економічному розвитку країни, який значно змінив її соціальну та економічну структуру. Разом з тим, британсько-американська торгівля стала важливим чинником, який сприяв розвитку обох країн. Великобританія надавала США технології та готову продукцію, а США забезпечували Британію дешевою сировиною, зокрема бавовною. З часом, з розвитком американської індустрії, торгові відносини стали більш збалансованими, і США зменшили свою залежність від імпорту британських товарів. Водночас, США залишалися важливим економічним партнером для Великобританії, і ці відносини вплинули на розвиток економік обох країн у XIX столітті [9, с. 90].

Після Американської революції (1775-1783 рр.) відносини між Великобританією та США стали значно складнішими, і це не підлягає сумніву. Однак у політичній та історичній науці часто зустрічається ідеалізоване сприйняття цих подій, яке відображається у художній літературі та кінематографії. Це уявлення часто зводить історію до простого протистояння гнобителів і пригноблених, що не відображає всієї складності взаємодії між двома націями [4, с. 7]. Насправді, революція була результатом невміння британських чиновників розробити таку політичну систему, яка б враховувала інтереси колоністів та визнавала їхні претензії на рівність у Британській імперії.

Зазвичай, Британську імперію сприймають як структуру, де британські чиновники керують неєвропейськими народами без їхньої згоди. Однак на момент початку американської колонізації ситуація була іншою. Американські

колоністи, особливо білі засновники Сполучених Штатів, активно брали участь у розширенні британського впливу в Америці, а також у виробництві товарів для експорту в Європу, часто за рахунок рабської праці. Тому говорити про їх повну безправність було б неправильно; радше вони були частиною імперського проекту, який британська метрополія не змогла ефективно управляти через відстань між колонією і метрополією. Американська революція не була спричинена бажанням знищити несправедливу Британську імперію, а скоріше прагненням до самоуправління та до більшої автономії колоній.

Війна 1812 року стала важливою віхою у відносинах між США та Великобританією. Це був останній військовий конфлікт між двома країнами, і хоча на перший погляд він лише підкреслив ворожнечу між державами, він також став початком нового розуміння їхнього взаємного становища. Конфлікт виявився безрезультатним, і це стало підґрунтям для політичного осмислення того, що США та Великобританія можуть отримати більше вигоди від співпраці, ніж від подальших конфліктів. І хоча війна мала драматичні наслідки, такі як спалення Вашингтону, вона також створила можливості для нової співпраці між двома країнами, у тому числі щодо залучення неєвропейських народів у міжнародні конфлікти [5, с. 55].

Наприкінці XIX століття, коли Сполучені Штати офіційно почали анексувати заморські території, багато американців стали сприймати свою країну як потенційну імперію. Вони часто розглядали Британію як зразок для наслідування у створенні глобальної держави, хоча при цьому вбачали в імперії Британії модель, яку можна перевершити. Це змінило політичне мислення в США, що відображалось у зверненні до британського імперіалістичного досвіду. Яскравим прикладом цього є лист Редьярда Кіплінга до Теодора Рузвельта 1898 року, в якому він заохочував США взяти під свій контроль Філіппіни, аргументуючи це тим, що американці повинні брати на себе «тягар білої людини», подібно до того, як це робила Великобританія під час колоніальних експансій. Кіплінг стверджував, що хоча це буде складним і невдячним завданням, це є моральною відповідальністю Америки [8, с. 19].

Попри ці імперіалістичні прагнення, США не стали копіювати британську колоніальну модель. Однак на початку XX століття стосунки між Великобританією та США знову ускладнились через боротьбу Ірландії за незалежність. Це зробило рішення США вступити в Першу світову війну разом із Великобританією значно складнішим. Багато ірландців, які емігрували до США, відчували себе зрадженими, коли їх країна підтримала Великобританію в цій війні [33].

Примітно, що до кінця 1915 року британці здійснили злам американських дипломатичних кодів, щоб отримати доступ до важливих комунікацій. Це не було актом ворожості, але підкреслювало важливість співпраці між двома країнами під час війни. При цьому основний вплив війни на американсько-британські стосунки полягав у тому, що вона підкреслила хибний баланс сил, який вперше був висловлений у листі Кіплінга — США повинні були не лише взяти на себе цей «тягар», але й активно брати участь у глобальних справах.

Індустріалізація в Сполучених Штатах Америки стала важливим етапом в історії країни, що визначав не лише її економічний розвиток, але й соціальні, політичні та культурні зміни. Вона почалася в середині XIX століття і стала основою для економічного зростання США впродовж наступних десятиліть. Одним із основних факторів, що сприяли успіху індустріалізації в США, була активна співпраця з Великобританією, яка на той час вже була світовим лідером в індустріальній революції.

У перші десятиліття XIX століття економіка США була переважно аграрною, і сільське господарство було основною галуззю виробництва. Однак до середини століття ситуація почала змінюватися. Зростання попиту на промислові товари, розвиток наукових і технічних досягнень та вдале географічне розташування сприяли швидкому розвитку промисловості. Одним із важливих чинників індустріалізації в США був розвиток текстильної і металургійної промисловості, а також зростання залізничної мережі, яка стала основою для ефективного транспортування товарів та сировини.

Перша світова війна стала важливим економічним каталізатором для Сполучених Штатів. Завдяки тому, що країна не брала активної участі у бойових діях на своїй території, вона змогла зосередитися на виробництві військової продукції. У цей період значного розвитку набув військово-промисловий комплекс, що дозволило американським підприємствам отримувати великі прибутки.

Після завершення конфлікту промисловість США продовжила зростати, оскільки багато європейських країн опинилися в економічній кризі та потребували американських товарів і фінансової підтримки. Завдяки цьому Сполучені Штати змогли закріпити своє лідерство у світовій економіці, створивши сприятливі умови для подальшого розвитку індустрії та капіталу [15, с.15].

Індустріалізація США відбувалася на фоні значної британської присутності в країні. Велика Британія, як світовий центр промисловості, була головним постачальником машин та технологій для американської індустрії. Британські підприємці інвестували в американську промисловість, а також експортували до США текстильні машини, парові двигуни та інші промислові товари. Крім того, Великобританія була основним торговим партнером Сполучених Штатів, і британсько-американська торгівля стала важливим чинником розвитку обох країн. Американці активно імпортували британські машини та устаткування, що дозволило їм розвивати власну промисловість. Водночас США почали виробляти товари, які колись імпортували з Великобританії, зокрема текстиль, сталеві вироби та машини. Це дозволило США стати більш самодостатніми в економічному плані і зміцнити свої позиції на світовому ринку. Британія, у свою чергу, отримувала сировину, в основному сільськогосподарську, з США, що забезпечувало її промисловість необхідними ресурсами для виробництва товарів.

Зростання американської промисловості супроводжувалося змінами в трудових відносинах. Масове переміщення сільських жителів до міста для роботи на фабриках стало важливим етапом в урбанізації країни. Великі

промислові центри, такі як Нью-Йорк, Чикаго та Піттсбург, стали основними економічними осередками США. Проте умови праці на підприємствах були важкими, а велика кількість безправних робітників сприяла виникненню соціальних напружень. В результаті, в середині XIX століття в США почали формуватися трудові рухи, що вимагали поліпшення умов праці та підвищення заробітної плати.

Індустріалізація також сприяла розвитку інфраструктури в США. Одним з найважливіших досягнень цього періоду стало будівництво залізниць, що зв'язало всі регіони країни та забезпечило швидке транспортування товарів і людей. Це дало поштовх до розвитку внутрішньої торгівлі, а також сприяло розширенню економічних зв'язків з іншими країнами. Особливо важливою для США була британсько-американська торгівля, оскільки вона допомогла зміцнити економічні зв'язки між двома країнами, що створило платформу для подальшого розвитку. Проте в середині XIX століття США почали займати активнішу позицію на міжнародному ринку, зокрема, зі збільшенням обсягів експорту власної промислової продукції. Американська продукція, зокрема текстиль і сталь, ставала конкурентоспроможною на світових ринках, що сприяло розвитку економіки США та зміцненню її позицій на світовій арені. Це створило певну конкуренцію для Великобританії, яка ще до початку індустріалізації була безперечним лідером на світовому ринку.

Взаємини між Великобританією та США пройшли складний шлях від конфлікту та суперечок до поступової співпраці. Починаючи з Американської революції, через Війну 1812 року, до змін у світогляді на кінець XIX століття, ці відносини відображали трансформацію не лише двосторонніх зв'язків, а й становлення США як глобальної держави. Вивчення цих процесів дозволяє краще зрозуміти механізми міжнародної політики та історичні корені сучасних американських імперіалістичних прагнень, а також показує, як британська модель імперії стала зразком, але й водночас викликом для США в їхньому прагненні до домінування на світовій арені.

2.2. Розподіл сфер впливу між Великобританією та США у XIX ст.

Висновок до 2 розділу

У XIX столітті відносини між Великобританією та Сполученими Штатами Америки зазнали значних змін. Якщо на початку століття ці дві країни були в стані конкуренції та навіть військових конфліктів, то в середині століття вони поступово перетворюються на основних торгових партнерів і учасників геополітичних інтриг. Розподіл сфер впливу між Великобританією та США був складним і багатогранним процесом, який відображав економічні, політичні та стратегічні інтереси обох країн. Важливими моментами цього процесу стали як конкуренція за зовнішні ринки, так і взаємодія в межах американського континенту та за океаном [13, с. 65-70].

У першій половині XIX століття, після здобуття незалежності Сполученими Штатами в 1783 році, відносини між США і Великобританією були на межі конфлікту. Одним з таких конфліктів була війна 1812 року, коли США вступили у війну з Великобританією через питання торгівлі та морських прав, а також британське втручання в американські справи через підтримку індіанських племен на території США. Після війни 1812 року США та Великобританія уклали ряд угод, які визначили певні кордони та торгові відносини, що дозволили знизити напруження, але конкуренція за сфери впливу продовжувалася [6, с. 21].

Один з важливих моментів у розподілі сфер впливу між Великобританією та США відбувся в результаті доктрини Монро 1823 року, що стала основним принципом зовнішньої політики США в цей період. Ця доктрина проголошувала, що будь-яка спроба європейських держав втручатися в внутрішню політику країн Південної та Центральної Америки розглядатиметься США як ворожий акт. Доктрина фактично послабила позиції Великобританії в Латинській Америці, де вона раніше мала значний вплив, і передала Сполученим Штатам політичну ініціативу в цьому регіоні [8, с. 90].

Попри це, Великобританія, яка мала інтереси в Південній Америці через її колонії та торгові можливості, була змушена переглянути свою стратегію і йти на співпрацю з США. Це стало основою для розвитку британсько-американських відносин, де зберігалися сфери економічного співробітництва, водночас США ставали більш агресивними у своїй політиці в Західній півкулі [13, с. 31].

Протягом XIX століття Великобританія та США активно розвивали торгові відносини, однак їхні економічні інтереси все ще часто перетиналися, зокрема в торгівлі сировиною та промисловими товарами. Сполучені Штати стали важливим постачальником сільськогосподарської продукції, особливо зернових культур і бавовни, яку активно використовувала британська текстильна промисловість. Водночас США почали розвивати власну індустрію, що поступово знижувало залежність від британських товарів [14].

Відповідно, зростаюча економічна потужність США дозволила їм активно конкурувати з Великобританією на зовнішніх ринках, що було викликом для британських інтересів у таких регіонах, як Африка і Південна Америка. У той же час, Великобританія була важливим торговим партнером для США, надаючи високоякісні промислові товари, машини, техніку, а також сприяючи розвитку американської інфраструктури, зокрема в будівництві залізниць і портів. У XIX столітті Великобританія спиралася на свій флот для забезпечення торговельних шляхів, зокрема до Західної Африки та Бразилії. Проте після 1840-х років США почали нарощувати власний торговий флот, особливо після скасування британських навігаційних актів у 1849 році.

У XIX столітті британські інтереси в Африці зосереджувалися на сировині та стратегічних територіях. Наприклад, у Західній Африці (зокрема, в Нігерії та на Золотому Березі, сучасна Гана) Великобританія домінувала в торгівлі пальмовою олією та золотом до 1870-х років. США, хоча й не мали значних колоній в Африці, почали конкурувати за ринки збуту після громадянської війни (1865), експортуючи дешеві текстильні вироби та сільськогосподарське обладнання.

Невід'ємною частиною геополітичних інтересів Великобританії в Північній Америці була Канада, яка залишалася частиною Британської імперії навіть після війни 1812 року. США прагнули поширити свій вплив на північні території, що спричинило численні територіальні суперечки між двома державами. Проте, за умов політичного та економічного розвитку, США та Великобританія прийшли до мирного розв'язання суперечок, включаючи визначення кордонів в Орегонському питанні (1846 р.) та укладення англо-американської угоди про канадські межі [19, с. 62].

У Чилі, наприклад, Великобританія домінувала в торгівлі міддю та селітрою (для добрив) у 1840–1870 роках, інвестуючи в гірничодобувну промисловість. США почали конкурувати в аграрному секторі, постачаючи дешеве зерно та обладнання після 1860-х років. У Перу конкуренція розгорнулася за гуано де американські компанії почали витіснити британських постачальників у 1870-х роках.

Великобританія та США також змагалися за вплив у Тихоокеанському регіоні, де Британія вже мала свої колонії, зокрема в Індії, Австралії та на заході Китаю. США, зокрема після Американської революції та завоювання західних територій, прагнули до розширення свого впливу в Азії, особливо через доступ до китайського ринку. Водночас, Великобританія, маючи інтереси в Азії та Австралії, була змушена пристосовуватися до нових умов і знаходити шляхи до співпраці з США, що в свою чергу створювало нові торгові можливості для обох країн.

Розподіл сфер впливу між Великобританією та США у XIX столітті був результатом поєднання дипломатичних угод, торгових інтересів та стратегічних маневрів. Хоча США почали відчувати вплив Великобританії через економічну і політичну конкуренцію, особливо в Латинській Америці, на Британії також доводилося поступатися в деяких сферах, зокрема в Західній півкулі. США здобули значний вплив на американський континент завдяки Монрої доктрині, що змусило Великобританію переглянути свою політику в Латинській Америці. Водночас, обидві країни продовжували співпрацювати в економічній сфері, де

їхні інтереси доповнювали один одного, і активно взаємодіяли в питаннях транспорту і колоніальної політики [9, с. 49].

Розвиток промисловості в Сполучених Штатах сприяв активному розширенню економічних зв'язків та пошуку нових ринків збуту й джерел сировини. Це стало основою для американського економічного експансіонізму, який проявився в активній участі країни у міжнародних торговельних угодах. Зміцнення позицій США у світовій торгівлі стало можливим завдяки впровадженню передових технологій, що дозволило американським виробникам виготовляти продукцію високої якості за нижчими цінами. Така конкурентоспроможність сприяла поширенню американських товарів на міжнародних ринках [24, с.81].

Одним із ключових елементів економічної стратегії США після промислової революції стало запровадження високих мит на імпорتنі товари. Протекціоністська політика сприяла стимулюванню внутрішнього виробництва, що у свою чергу збільшило обсяги експорту та посилило конкурентоспроможність американських компаній на світовому рівні. Захисні мита сприяли створенню нових галузей промисловості, що дозволило США поступово витіснити європейських виробників з багатьох міжнародних ринків [17, с. 15].

Наприкінці XIX століття дослідники почали по-новому оцінювати характер взаємовідносин між США та Великобританією, акцентуючи увагу на їхньому економічному та політичному партнерстві. Сполучені Штати поступово набували статусу провідної світової економічної сили, що змусило Велику Британію адаптувати свою зовнішню політику. В умовах зростання нових глобальних викликів, зокрема посилення впливу Німецької імперії, Лондон усвідомив необхідність співпраці з Вашингтоном. Це сприяло поступовому зміцненню економічних і дипломатичних зв'язків між двома країнами, що стало основою для їхньої подальшої співпраці у XX столітті [61, р. 123].

Сучасні історики розглядають взаємини між США та Великобританією у XIX столітті як складний процес, у якому поєднувалися періоди конфронтації та співпраці. Дослідники застосовують різні методи аналізу, включаючи вивчення економічних факторів, імперських амбіцій обох держав та впливу ключових глобальних подій, таких як промислова революція та колоніальні конфлікти. Завдяки цьому формується комплексне уявлення про механізми взаємодії двох великих держав у період їхнього становлення як світових економічних і політичних лідерів [21, с. 412].

Промислова революція у Великобританії спричинила значні зміни в глобальній економіці, зокрема у відносинах із США. Внаслідок цього Сполучені Штати поступово перетворилися на одного з головних торговельних партнерів Британії. У XIX столітті США експортували сільськогосподарську продукцію, зокрема бавовну, тютюн, зерно та м'ясо, що забезпечувало британську промисловість необхідною сировиною. Великобританія, у свою чергу, постачала США машини, промислове обладнання та товари масового виробництва, що сприяло індустріалізації американської економіки.

Британський капітал відіграв ключову роль у фінансуванні американської промисловості та залізничного будівництва. В середині XIX століття значна частина інвестицій у транспортну інфраструктуру США надходила саме з Великобританії. Лондонські фінансові установи надавали кредити американським компаніям, що сприяло прискоренню економічного розвитку Сполучених Штатів. Завдяки цим інвестиціям США змогли побудувати ефективну транспортну мережу, що забезпечувала швидке транспортування сировини до виробничих центрів.

Промислова революція у Великобританії та початок індустріалізації в США стали основою для конкурентної боротьби між двома державами. Великобританія домінувала у світовій текстильній промисловості, однак уже в середині XIX століття США почали активно розвивати власне виробництво тканин, використовуючи як імпортоване британське обладнання, так і власні технологічні розробки.

Крім того, американські виробники почали конкурувати з британськими у виробництві металопродукції та машинобудуванні. Наприклад, розвиток чорної металургії в США був спричинений не лише потребою внутрішнього ринку, але й прагненням зменшити залежність від імпорту британської сталі. У результаті до кінця XIX століття США стали світовим лідером у виробництві сталі, випередивши Великобританію.

Сільське господарство також зазнало значних змін під впливом британсько-американської економічної конкуренції. Великобританія імпортувала значну кількість зерна та м'яса з США, що призводило до зміни аграрної політики у Сполучених Штатах. Американські фермери почали активно розширювати посівні площі та впроваджувати нові технології, що дозволило їм підвищити врожайність і знизити витрати на виробництво. [11, с. 52].

У XIX столітті відносини між Великобританією та США характеризувалися не лише економічною співпрацею, але й боротьбою за вплив у різних регіонах світу. Латинська Америка стала одним із головних об'єктів суперництва. США, керуючись принципами Монрої доктрини (1823 рік), прагнули витіснити європейські держави з регіону, тоді як Великобританія намагалася зберегти свої економічні інтереси. Незважаючи на це, британський капітал залишався одним із основних джерел фінансування для країн Латинської Америки, а британські компанії контролювали значну частину місцевої торгівлі та промисловості. У Мексиці американська конкуренція призвела до скорочення британського експорту тканин на 15% у 1830-х роках, тоді як в Аргентині США посилили свій вплив через торговельні угоди 1833 року, витісняючи британських постачальників. Водночас Джордж Каннінг прагматично підтримував доктрину для стримування Іспанії, зберігаючи економічну присутність Британії через кредити та торгівлю.

В Азії також спостерігалось загострення британсько-американської конкуренції. Політика "відкритих дверей" у Китаї, що проводилася США наприкінці XIX століття, була спрямована на обмеження британського

монополізму в торгівлі з Китаєм. США прагнули отримати рівний доступ до китайських ринків, що стало причиною дипломатичних суперечок між двома країнами. [14].

Період XIX століття був також важливим для розвитку міжнародних відносин у Тихоокеанському регіоні, де США та Великобританія активно змагалися за вплив. Дослідження американської політики відкритих дверей в Китаї, боротьба за економічні інтереси в Азії та взаємодія між державами в контексті глобальних торгових маршрутів можуть сприяти кращому розумінню геополітичної конкуренції і стратегічних альянсів, а також зміцнення позицій США на світовій арені. Перспективи дослідження також включають вивчення культурних, соціальних і ідеологічних аспектів відносин між Великобританією та США.

Великобританія та США мали тісні культурні зв'язки, що сприяло взаємному обміну ідеями, традиціями та соціальними практиками. У XIX столітті багато американських політичних інститутів були засновані на британських моделях. Зокрема, британське право значною мірою вплинуло на розвиток американської правової системи, а ідеї лібералізму та демократії формували політичні погляди американських державних діячів.

Разом з тим, британська література та наука активно впливали на освітню систему США. Британські університети залишалися важливими центрами освіти для американських студентів, а твори британських письменників мали значний вплив на розвиток американської літератури.

Однак у сфері соціальної політики та трудових відносин спостерігалися певні відмінності. США активно розвивали власну концепцію прав працівників, тоді як у Великобританії промислові революційні процеси супроводжувалися жорсткими умовами праці, особливо в текстильній та вугільній промисловості. Поступово США почали впроваджувати закони, що регулювали тривалість робочого дня, умови праці та дитячу працю, що суттєво відрізнялося від британського досвіду. [14].

Відносини між Великобританією та США у XIX столітті були складними та багатограними. З одного боку, Британія залишалася найбільшим економічним партнером Сполучених Штатів, інвестуючи значні кошти у залізничне будівництво, банківський сектор та промисловість США. З іншого боку, економічне зростання США та розвиток їхньої індустрії створювали передумови для поступового економічного суперництва.

Одним із найважливіших аспектів британсько-американських відносин було питання торгівлі. Британія залежала від американської бавовни, необхідної для текстильної промисловості, тоді як США все більше намагалися розширювати власне виробництво та скорочувати імпорт британських товарів. Це викликало серйозні торговельні конфлікти, які впливали на економічні взаємини двох країн.

Політичне суперництво між Британією та США загострилося після прийняття доктрини Монро у 1823 році, яка проголосила Західну півкулю зоною виключного впливу США. Це суперечило британським колоніальним інтересам у Латинській Америці, що стало ще однією причиною напруженості між двома державами. Однак попри ці розбіжності, на відміну від багатьох європейських країн, США та Британія уникали відкритого військового конфлікту, натомість зосереджувалися на дипломатичних компромісах та поступовому розвитку взаємовигідного партнерства.

Британсько-французькі відносини мали інший характер, ніж відносини Британії зі США. Ці дві європейські країни мали довгу історію геополітичного суперництва, що загострилося в період Наполеонівських війн (1799–1815). Після поразки Наполеона Велика Британія відіграла ключову роль у встановленні нового балансу сил у Європі через Віденський конгрес 1815 року [61].

Протягом усього XIX століття між Британією та Францією тривала боротьба за колоніальні території. Обидві країни активно боролися за вплив у Північній Африці, Південно-Східній Азії та Карибському регіоні. Особливо

гострою була конкуренція за контроль над Єгиптом, що стало стратегічно важливим регіоном після відкриття Суецького каналу у 1869 році.

Проте, попри колоніальне суперництво, наприкінці XIX століття між Францією та Британією розпочався процес зближення. Однією з перших ознак цього стало їхнє військове партнерство під час Кримської війни (1853–1856), коли вони виступили союзниками проти Російської імперії. Це створило передумови для подальшого дипломатичного порозуміння, яке завершилося підписанням Антанти в 1904 році. Таким чином, від традиційного суперництва обидві держави поступово перейшли до формування стратегічного альянсу, що визначило їхню політику у XX столітті [61].

На відміну від США та Франції, які мали складні, але порівняно мирні відносини з Великобританією, Російська імперія залишалася однією з головних загроз британському домінуванню у світі. Протистояння між двома імперіями тривало впродовж усього XIX століття та охоплювало різні регіони, зокрема Центральну Азію, Кавказ, Балкани та Близький Схід.

Одним із найвідоміших епізодів британсько-російського суперництва стала так звана «Велика гра» – боротьба за контроль над Центральною Азією. Британія намагалася захистити свої позиції в Індії, тоді як Росія прагнула розширити свій вплив у Середній Азії, що створювало постійну загрозу британським колоніальним володінням.

Кримська війна (1853–1856) стала яскравим прикладом конфлікту між двома імперіями. Велика Британія та Франція виступили проти Росії, намагаючись обмежити її експансію на Балканах і в Чорноморському регіоні. Попри поразку Російської імперії у цій війні, вона не припинила своїх спроб розширити свій вплив, що знову загострило відносини з Великобританією [28, с. 50].

У другій половині XIX століття суперництво між Британією та Росією зосередилося на Балканах, де Росія підтримувала національно-визвольні рухи слов'янських народів проти Османської імперії, тоді як Британія прагнула зберегти баланс сил у регіоні. Лише на початку XX століття геополітична

ситуація змінилася, і загроза німецького експансіонізму змусила Британію та Росію переглянути свої позиції, що завершилося створенням Антанти у 1907 році [61].

Порівняння британсько-американських відносин із взаємодією Великобританії з іншими великими державами XIX століття дозволяє виділити певні тенденції: [28, с. 50]

Критерій	США	Франція	Росія
Тип взаємодії	Переважно економічне співробітництво, поступовий перехід до союзництва	Історичне суперництво, поступове зближення	Геополітичне суперництво, боротьба за контроль над Центральною Азією
Головні інтереси Британії	Торгівельна співпраця, інвестиції, технологічний обмін	Колоніальна конкуренція, баланс сил в Європі	Обмеження російського впливу в Євразії
Основні конфлікти	Торгівельні суперечки, питання впливу в Латинській Америці	Наполеонівські війни, колоніальне зіткнення	“Велика гра”, Кримська війна
Результати	Поступовий перехід до союзництва в XX ст.	Формування Антанти в 1904 р.	Формування Антанти в 1907 р.

Конкуренція між Великобританією та США у XIX столітті мала значний вплив на формування світової політичної та економічної системи. До кінця століття США поступово перетворилися на нову промислову та фінансову силу, що конкурувала з Британською імперією. Зміцнення економічних позицій США сприяло їхній ролі у світовій торгівлі та міжнародних відносинах.

Водночас Великобританія продовжувала залишатися ключовою державою на міжнародній арені, використовуючи свій вплив у колоніях та контроль над світовими торговельними шляхами. Проте до кінця XIX століття стало зрозуміло, що США готуються стати головним конкурентом Британії у боротьбі за світове лідерство. Цей процес завершився у XX столітті, коли США остаточно закріпили свою економічну та політичну перевагу [37, с. 21].

Перспективи дослідження розподілу сфер впливу між Великобританією та США у XIX столітті відкривають широкий спектр для подальших наукових розробок. Розгляд економічних, політичних, соціальних і культурних аспектів взаємодії цих двох великих держав дозволить глибше зрозуміти механізми формування сучасного міжнародного порядку і роль цих країн у його створенні. Вивчення цих відносин допоможе також розкрити важливі аспекти взаємодії між економічними силами, дипломатією та політикою на глобальній арені.

Висновок до 2 розділу

Індустріалізація в США і британсько-американська торгівля. Індустріалізація в США, що почалася в середині XIX століття, спричинила значні зміни в економічній структурі країни. Перехід до індустріальної економіки підвищив попит на сировину та технічні інновації, що стимулювало взаємну торгівлю між США та Великобританією. Британія постачала США машини та обладнання для розвитку промисловості, а Сполучені Штати забезпечували британський ринок сировиною, зокрема бавовною та іншими сільськогосподарськими продуктами. Водночас, зростаюча індустріалізація США створювала умови для конкуренції, зокрема на світових ринках, де обидві країни мали спільні інтереси, але часто стикаються у боротьбі за ринки збуту та ресурси.

Розподіл сфер впливу між Великобританією та США у XIX столітті. Розподіл сфер впливу між Великобританією та США в XIX столітті був значним елементом політичної конкуренції між цими державами. Великобританія, будучи глобальною колоніальною імперією, намагалася зберегти своє домінування в Латинській Америці та інших частинах світу, в той час як США прагнули реалізувати свої амбіції щодо політичного та

економічного впливу на американському континенті. Монрої доктрина 1823 року, проголошуючи за США виключне право на вплив у Західній півкулі, стала важливою складовою політики Америки в її конкуренції з Великобританією та іншими європейськими державами. Хоча між двома країнами зберігалася конкуренція за вплив на різних континентах, певні моменти, такі як укладення мирних договорів після війни 1812 року і розв'язання територіальних суперечок, дозволили США зміцнити свої позиції без подальших військових конфліктів з Британією.

Політико-економічна конкуренція між Великобританією та США у XIX столітті стала ключовим фактором у формуванні нової світової економічної системи. Велика Британія зберігала значну економічну перевагу завдяки своїй промисловій базі та колоніальній імперії, проте швидке економічне зростання США зробило їх серйозним конкурентом на міжнародній арені. Американські виробники почали активно використовувати передові британські технології, одночасно розвиваючи власні інновації, що сприяло розвитку важкої промисловості, транспорту та фінансового сектору. Це призвело до зростаючого напруження у відносинах між країнами, особливо у сфері торгівлі та впливу на світові ринки.

Важливою складовою цієї конкуренції стала боротьба за домінування у сфері судноплавства та міжнародної торгівлі. Британія, маючи потужний флот та контроль над ключовими торговельними шляхами, прагнула обмежити економічний вплив США, використовуючи протекціоністські заходи та дипломатичний тиск. США, у свою чергу, розширювали свої торговельні зв'язки з країнами Азії та Європи, поступово зміцнюючи свої позиції у світовій економіці. Політична риторика обох країн також відігравала значну роль у формуванні їхньої зовнішньої політики, що відображалось у торговельних угодах, митних тарифах та міжнародних союзах.

Таким чином, політико-економічна конкуренція між Великобританією та США у XIX столітті значною мірою визначила напрямки розвитку світової економіки. Незважаючи на суперництво, країни все ж знаходили спільні

інтереси у стабілізації міжнародних ринків та розвитку фінансових інструментів. Саме в цей період було закладено основи економічного партнерства, яке у XX столітті переросло у стратегічний союз, що вплинув на подальший розвиток світової політики та торгівлі.

ВИСНОВКИ

Промислова революція в Великій Британії стала ключовим чинником економічного та соціального перетворення не лише самої країни, але й світу в цілому. Вона суттєво змінила структуру економіки Британії, зробивши її однією з провідних індустріальних держав того часу. Соціально-економічні зміни, такі як розвиток нових виробничих технологій, зростання міст та формування робітничого класу, сприяли посиленню її міжнародного економічного впливу.

Британська зовнішньоторговельна експансія на Американські континенти стала важливою частиною цієї трансформації. Зокрема, Великобританія активно використовувала свої колоніальні володіння та економічні ресурси Америки для забезпечення росту власної промисловості. Зі зростанням продуктивності на внутрішньому ринку, Британія забезпечувала ринки для своєї продукції, що сприяло розширенню її економічних позицій. Однак, в той же час, конкуренція з іншими світовими державами, зокрема зі США, вимагала переосмислення стратегій і створення нових підходів до міжнародної торгівлі та політики.

У другому розділі було розглянуто процес індустріалізації в США і його взаємозв'язок із британсько-американською торгівлею, а також зосереджено увагу на розподілі сфер впливу між Великобританією та США. Індустріалізація в США, яка розпочалася на початку XIX століття, призвела до значних змін в економічній структурі країни. Сполучені Штати стали важливим конкурентом для Великобританії на міжнародних ринках, зокрема в таких галузях, як текстильне виробництво, сільське господарство і машинобудування. Незважаючи на економічну співпрацю між двома країнами, що включала активні торгові відносини та технологічні інвестиції з боку Великобританії, конкуренція за ринки та ресурси призводила до постійної політичної напруженості.

Розподіл сфер впливу, особливо в Латинській Америці, також був важливим елементом політико-економічних відносин між США та Великобританією. З одного боку, Великобританія намагалася зберегти своє домінування в цій частині світу, з іншого — США прагнули стати основною політичною та економічною силою на континенті. Ця конкуренція вилилася в нові політичні стратегії, зокрема, в рамках Монрої доктрини, що закріплювала за США роль захисника інтересів на американському континенті.

Важливим аспектом британсько-американських торгових відносин у XIX столітті стало постачання сировини. Сполучені Штати були основним постачальником бавовни для британської текстильної промисловості, що стало фундаментом для розвитку економіки обох країн. Завдяки розширенню залізничної інфраструктури та розвитку морських перевезень транспортування сировини до Великобританії стало більш ефективним, що сприяло зростанню двостороннього товарообігу.

Однак, незважаючи на економічну співпрацю, Британія та США мали значні розбіжності в політичних питаннях. Одним із ключових моментів стала Громадянська війна в США (1861–1865), під час якої Великобританія підтримувала Південь через його значущість у постачанні бавовни. Це

тимчасово охолодило відносини між країнами, але після завершення війни економічні інтереси знову стали об'єднуючим фактором.

До кінця XIX століття Сполучені Штати значно зміцнили свої позиції у світовій економіці та поступово перетворилися на головного конкурента Великобританії. У відповідь Лондон був змушений адаптувати свою зовнішньоторговельну політику, надаючи більше уваги азіатським та африканським ринкам. При цьому стратегічні інтереси обох держав поступово набували характеру співробітництва, що знайшло відображення у спільних дипломатичних ініціативах наприкінці XIX століття.

Таким чином, конкуренція між Великобританією та США в XIX столітті стала важливим аспектом формування нових глобальних економічних і політичних порядків. Співпраця та суперечності між цими двома державами мали значний вплив на розвиток міжнародної політики та торгівлі, що визначило нову етапи взаємодії між державами в кінці XIX століття. Політико-економічна конкуренція між Великобританією та США в XIX столітті призвела до взаємної адаптації, що дозволило кожній країні отримати вигоди від співпраці, навіть коли їх інтереси пересікалися. Перехід від відкритої ворожнечі до більш стабільних взаємовідносин був важливим етапом у розвитку міжнародної політики та економіки в середині XIX століття.

В цілому, промислова революція у Великій Британії мала вирішальний вплив на економічний розвиток США, одночасно викликаючи як співпрацю, так і конкуренцію між цими двома країнами. Взаємозалежність між британськими інвестиціями та американським ринком сформувала основу для економічної інтеграції, що в подальшому визначило характер їх відносин у XX столітті. Попри суперечності, загальний вектор взаємодії між Великобританією та США у XIX столітті сприяв створенню глобальної економічної системи, яка значною мірою визначила розвиток світової торгівлі на наступні десятиліття

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Генрі Кіссінджер. Дипломатія / Генрі Кіссінджер ; пер. з англ. М. Гоцацюка, В. Горбатько . — К. : Вид. група КМ-БУКС, 2018. — 930 с.
2. Аллен Р. Британська промислова революція в глобальній картині світу. Видавництво інституту Айдара. – Київ, 2014. 103–230 с.
3. Андрукевич Я. О. Визначальні риси зовнішньополітичної концепції «нового лейборизму» Тоні Блера. *Актуальні питання історії та культури України. Україна і світ: збірник матеріалів четвертої регіональної наукової конференції*. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. Вип. 3. С. 170–174.
4. Блер Т. Шлях / пер. з англ. Петро Таращук. Київ: Темпора, 2011. 848 с
5. Браун С. Іноземна допомога на практиці. К.: Основи, 1994. 185 с.
6. Буш Дж. Ключові рішення. Київ: Брайт Стар Паблішинг, 2012. 512 с.
7. Генрі Кіссінджер. Світовий порядок / Генрі Кіссінджер ; пер. з англ. Я. Бойко. К. : Наш Формат, 2022. 432 с.
8. Гончар Б. М., Яковенко Н. Л. Сполучені Штати в системі зовнішньополітичних пріоритетів Великої Британії – еволюція «особливості». Дослідження світової політики. Зб. наук. пр. Вип. 13. К.: ІСЕМВ, 2000. С. 90
9. Грубінко А. В., Американо-британські відносини та участь Великої Британії у політиці безпеки Європейського Союзу в контексті процесу «Brexit» Американська історія та політика. 2017. № 4. С. 97
10. Грубінко А.В., Участь Великобританії у процесі становлення і розвитку Спільної зовнішньої політики і політики безпеки Європейського Союзу (1990–2016 рр.): Дис. ... д-ра іст. наук. К., 2018. 549 с.
11. Долід В.В. Британські колоніальні володіння на півдні Африки (сер. 90-х років XIX ст.). Вісник Київського міжнародного університету. 2009. Вип. 8. С. 1–6.
12. Долід В.В. Залізничне будівництво як фактор активізації трудової мобільності у британських африканських колоніях (кінець XIX – початок XX

- ст.) / В. В. Долід // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Історія. – 2015. – № 1145, вип. 50. С. 258.
13. Дударьов В. Великобританія і Україна у вимірах сучасності. Дослідження світової політики. Вип. 19. К., 2001. С. 73–82.
 14. Дж. Мокір. Освічена економіка. Великобританія та промислова революція 1700–1850 рр. К.: Інститут Гайдара, 2017. 792 с.
 15. Жданова Л.Л. Відтворення і нагромадження капіталу: теорія, методологія, економічна політика. Одеса, 2014. С. 201.
 16. Ігнат'єв П. Українсько-британські відносини у 90-ті роки: політичний та економічний аспекти. Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка: Міжнародні відносини. Вип. 19. К., 2001. С. 86
 17. Ілляшенко С. М. Перспективи і загрози четвертої промислової революції та їх урахування при виборі стратегій інноваційного зростання / С. М. Ілляшенко, Н. С. Ілляшенко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2016. – № 1. С. 11–21.
 18. Камінський Є., Трощинський В. Українське питання в англоамериканських архівних документах (1938–1951 рр.). Всесвіт. 1993. № 9/10. С. 144–159.
 19. Крушинський В. Британська Європа чи Європейська Британія: Великобританія в європейських інтеграційних процесах. К., 2003. 214 с.
 20. Лільєгрєн Г. Від Таллінна до Туреччини. Мемуари шведа і дипломата. Київ: Темпора, 2010. 352 с.
 21. Манту П.Ж. Промислова революція XVIII століття Англії. Лондон, 1937. С. 544.
 22. Мішура А.Р. Відносини між Великою Британією та ЄС після Брекзит: тенденції та перспективи. 2022. С. 85
 23. Мустафін О. Р. Справжня історія пізнього нового часу / Олексій Мустафін. – Харків: Фоліо, 2017. 432 с.

24. Мустафін О. Р. Справжня історія Раннього Нового часу / Олексій Мустафін; худож.-оформлювач Л. П. Вировець. – Харків: Фоліо, 2014. 416 с.
25. Олійник О. В. Зародження американо-британських «особливих» відносин. Збірник наукових праць «Політологічні студії». 2011. Випуск 2. С. 142–154.
26. Пахаренко В. Л., Марчук М. М. Матеріалознавство та технологія конструкційних матеріалів (металургія, ливарне виробництво). Національний університет водного господарства та природокористування. – Рівне, 2009. – 183 с.
27. Пик С. М. США – Велика Британія: «особливі відносини». Київ: Знання, 2006. 232 с.
28. Ремез В.В. Світові торговельні війни сучасності: особливості ведення та інструменти врегулювання. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. С. 64.
29. Рудько С.О. Зовнішня політика країн Західної Європи в постбіполярний період: навчально-методичний посібник з курсу. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. 412 с.
30. Савін С. Становлення українсько-британських політичних відносин (1991–2000). Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Вип. 14. К., 2005. С. 101–115.
31. Сокирська В. В. Трансформаційні процеси в Британській імперії другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст. С. 302–335.
32. Солдатова Д. Л. Brexit та особливі відносини між США та Великою Британією. Архів кваліфікаційних робіт (2019–2020 ÷ 2022–2023 н. р.). 2020. С. 75.
33. Чарльз П. Кіндлбергер. Світова економіка і великі держави: 1500–2000 / пер. з англ. А. Більської. — К.: Видавництво "Основи", 2005. — 320 с.
34. Тафійчук Х.В. США і Латинська Америка: еволюція відносин. ЧНУ, 2021. С. 75.
35. Хмуляк М. Європейська політика Т. Блера через призму «особливих відносин» із США. URL:

http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/visnyk/istoriya_108_2011.pdf

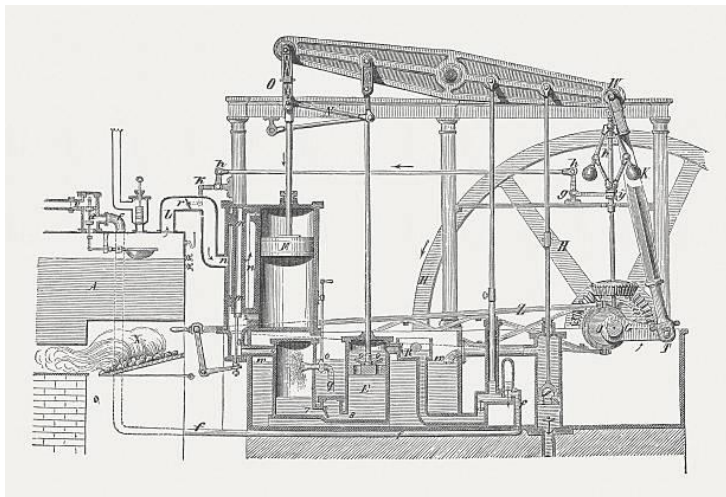
36. Храбан І. Україна та Великобританія: інтереси збігаються. Трибуна. 2003. № 11/12. С. 33–35.
37. Чекмак В.І. Вихід Великої Британії з Європейського Союзу: реальність та прогнози. 2022. С. 87.
38. Ентоні М. Сміт. Націоналізм і імперіалізм: Британія та її колонії / пер. з англ. М. Шевченка. — К.: Книговидавничий центр "Освіта", 2010. — 288 с.
39. Шаравара О. О. Промислова революція як чинник розвитку суспільства / О. О. Шаравара // Актуальні проблеми філософії та соціології: Науково-практичний журнал / Голов. ред. Д. В. Яковлев; відп. секретар І. В. Шамша; Міністерство освіти і науки України; Національний університет "Одеська юридична академія". — Одеса, 2017. — Вип. 16. — С. 154–156.
40. Широкова О.Г. Використання дитячої праці у вугільній промисловості Англії (перша половина XIX століття) // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. Випуск Х. Тернопіль. — 2000. С. 207–211.
41. Широкова О.Г. Умови праці та життя дітей у промисловості Англії в першій половині XIX століття // Питання історії нового та новітнього часу: Збірник наукових статей. Випуск 6. Чернівці: ЧДУ, 1999. — С. 209–222.
42. Широкова О.Г. До питання про причини та масштаби використання дитячої праці в промисловості Англії у першій половині XIX століття // Молодь та актуальні проблеми історичної науки: Тези суспільно-політичних читань, присвячених 70-річчю комсомолу України. Чернівці, 1989. — С. 218–219.
43. Яковенко Н. Л. Велика Британія в сучасній системі міжнародних відносин: заявка на європейське лідерство. Київ: Наук. Світ, 2003. 122 с.
44. Яковюк І. В. Brexit: причини і наслідки британського референдуму. Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. Харків, 2016. С. 70.

45. Abelson, D. E. Think Tanks and U.S. Foreign Policy: An Historical Perspective. U.S. Foreign Policy Agenda. 2002. Vol. 7. № 3.
46. Aldcroft D.H. The European Economy 1914–1990. Oxford: Oxford University Press, 1993. 444 p.
47. Ashton T. S. The Industrial Revolution, 1760-1830. Oxford: Oxford University Press, 1998. 162 p.
48. Booth A. The British Economy in the Twentieth Century. Palgrave Macmillan, 2017. 288 p.
49. Broadberry S., O'Rourke K. H. The Cambridge Economic History of Modern Europe. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
50. Brown J. The British Empire: A History. Oxford University Press, 2020. 352 p.
51. Cain P.J., Hopkins A.G. British Imperialism 1688–2000. Routledge, 2016. 762 p.
52. Clark, G. 2010. Industrial Revolution. In: Durlauf, S.N., Blume, L.E. (eds) Economic Growth. The New Palgrave Economics Collection. Palgrave Macmillan, London.
53. Darwin J. The Empire Project: The Rise and Fall of the British World-System, 1830–1970. Cambridge University Press, 2009. 800 p.
54. Deane P. The first industrial revolution. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 1979. 315 p.
55. Ferguson N. Empire: How Britain Made the Modern World. London: Penguin Books, 2004. 416 p.
56. Glyn A. Capitalism Unleashed: Finance, Globalization, and Welfare. Oxford University Press, 2007. 212 p.
57. Hobsbawm E. The Age of Revolution: Europe 1789–1848. London: Abacus, 2010. 352 p.
58. Hobsbawm E. The Age of Capital: 1848–1875. London: Abacus, 2010. 368 p.
59. Hobsbawm E. The Age of Empire: 1875–1914. London: Abacus, 2010. 416 p.
60. Hobsbawm E. Industry and Empire: From 1750 to the Present Day. London: Penguin Books, 1999. 432 p.

61. Judt T. *Postwar: A History of Europe Since 1945*. New York: Penguin Press, 2005. 878 p.
62. Jongho Lee, Keun Lee. Is the fourth industrial revolution a continuation of the third industrial revolution or something new under the sun?. *Industrial and Corporate Change*, 2021 30 (1), 157.
63. Kennedy P. *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. New York: Random House, 1987. 677 p.
64. Kumar K. *The Making of English National Identity*. Cambridge University Press, 2003. 356 p.
65. Lee S. *British Politics and European Integration*. London: Palgrave Macmillan, 2016. 288 p.
66. Lucas R.E. *Lectures on economic growth*. Harvard University Press, 2004. P. 32–33.
67. O'Rourke K.H., Williamson J.G. *Globalization and History: The Evolution of a Nineteenth-Century Atlantic Economy*. MIT Press, 1999. 368 p.
68. Parry, J. (n.d.). *Britain and Europe, 1789–1914: Diplomacy and Rivalry*. Routledge Resources Online: The Routledge History of Europe. URL: https://routledgelearning.com/rhr-politicalhistory/subject-essays/britain-and-europe-1789-1914-diplomacy-and-rivalry/?utm_source
69. Peden G.C. *British Economic and Social Policy: Lloyd George to Margaret Thatcher*. Manchester University Press, 2004. 272 p.
70. Porter B. *The Lion's Share: A Short History of British Imperialism 1850–2011*. Routledge, 2012. 382 p.
71. Roderick F., McCloskey D. *The industrial revolution 1780-1860: a survey*. Cambridge University Press, 1981. 127 p.
72. Smith A. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. London: W. Strahan and T. Cadell, 1776. 587 p.
73. Tombs R. *The English and Their History*. New York: Knopf, 2014. 1040 p.

74. Wrigley E.A. Industrial Growth and Population Change: A Regional Study of the Coalfield Areas of North-west Europe in the Later Nineteenth Century. Cambridge University Press, 2000. 264 p.
75. UK – EU Rift Widens as Boris Johnson Snubs Meeting on Trump. Euronews. Available at: <http://www.euronews.com/2016/11/12/uk-eu-rift-widens-asboris-johnson-snubs-trump-meeting>
76. UK Has ‘Moral Duty’ to Take in More Calais Migrant Children, Says French Minister. France24. Available at: <http://www.france24.com/en/20161010-ukhas-moral-duty-take-more-calais-migrant-children-says-french-ministercazeneuve>
77. William Wallace. Foreign Policy and National Identity in the United Kingdom. International Affairs. 1991. Vol. 67, No. 1. 65-80 P.
78. Winfried Baumgart. The Crimean War: 1853-1856. Bloomsbury Publishing, 2020. 312 P.
79. Zara S. Steiner Keith Neilson. Britain and the Origins of the First World War. Bloomsbury Publishing, 2017. 341 P.

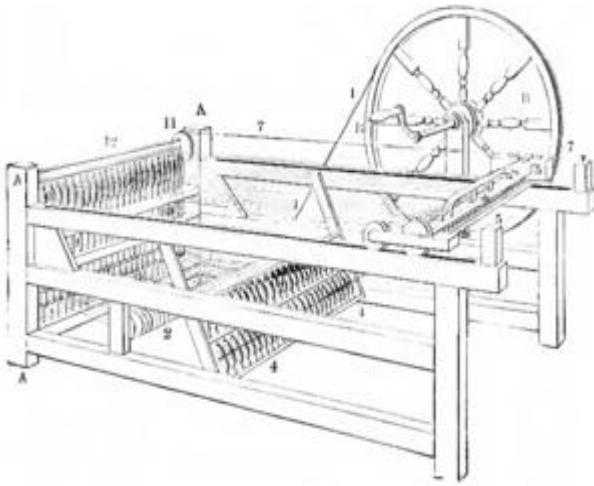
ДОДАТКИ

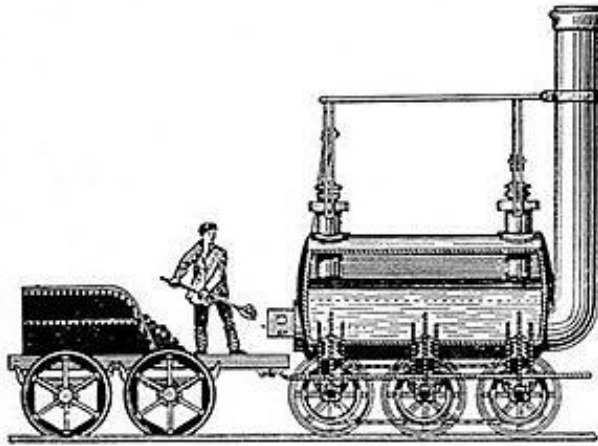
Парова машина Джеймса Ватта (мал. 1)

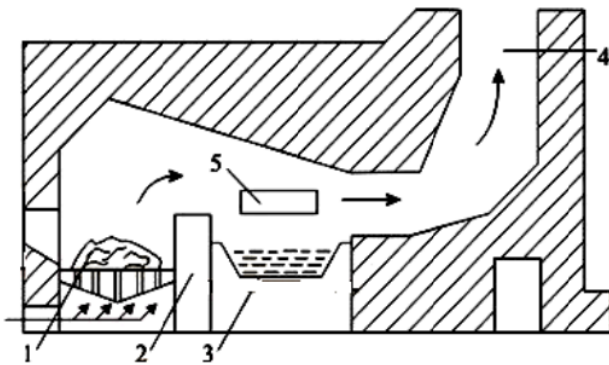
«Летучий човник» Джон Кей (мал. 2)

механічна прядка «Дженні» Джеймса
Харгвіса (мал. 3)

Паровий локомотив Джорджа Стефенсона
(мал. 4)

Пудлінгова піч:
1 - кам'яне вугілля; 2 - поріг; 3 - ванна; 4 - димова труба;
5 - завантажувальне вікно

Пудлінгова піч Генрі Корта (мал. 5)